

56782

624

[1992]

HETVILAG 6

56782

HETVILÁG

6

[1992]

1993 FEB 12

Előző számunkban *Peter Brook: Így szól a fáma* című írása hibásan Jenei János fordításaként jelent meg. A fordító nem Jenei János, hanem Klapcsik László. Elnézését kérjük.

Hétvilág
A JATE Közművelődési Titkárságának Kiadványa
Felelős szerkesztő: Ötvös Péter
Szerkeszti a Czóbel Minka Társaság
A szerkesztőség címe: JATE Bölcsészettudományi Kar
6722 Szeged, Egyetem u. 2-6. I. sz. Irodalomtörténeti Tanszék (Ötvös Péter)
A lap támogatói: JATE Hallgatói Önkormányzat, Kulturális Bizottság,
a bölcsészkar dékánja
A borítón Képes Gabi fotója látható
A belső képeket készítették:
V. Z. (20, 34), Hártó Péter (9, 10, 30, 38, 51, 56), Lantos Edit (15)
A Czóbel Minka Társaság minden csütörtök este a Vörös Rókában van.

Tartalom

Czóbel Minka	Virrasztó	5
Benda Balázs	A Margitszigetek	6
Pálfi Norbert	Az „Egy kis ciklus”-ból	8
Bocsor Péter	Aszpik nélkül	11
Milbacher Róbert	Töredékek a hazatérésről	13
	Newton-variációk	14
Hártó Gábor	Használt szavak újra miközben	16
Kaiser Sára	V. Z.	20
Kelemen Zoltán	Film II.	21
Plugor Magor	Farkasok rétein	25
	Nézem az őszt	26
	Szilvahasítás	27
Müllner András	Ás - ás	28
Kovács Zoltán	Daedalus és Ikarus	31
	igaz.	33
	hajszáritó	34
Riport A milapunk számára		35
 <i>azaz dialógus</i>		
Kelemen Zoltán	Tükrök	40
Kötél Emőke	Benyomások Kundera „Elviselhetetlen” könnyűségéről ...	54
Vincent B. Leitch	A kezdetek: nyelvészet, pszichoanalízis, antropológia	57
	(fordította: Vátsyán Rita)	
Lantos Edit	Odüsszeusz háza (a kályhaépítő Vitruvius)	74
Benda Balázs	78

Czóbel Minka

Virrasztó

Meghalt az ifjú apáca -
Egy lázbeteg majom
Bejő a halottas szobába
Az ablakon.

Leül a fehér szűzi ágyra
A halotthoz közel,
Lepleit össze-vissza-hányja
Sovány-ujjú, forróan égő
Kezeivel.

Karját kinyújtja hosszan, hosszan -
Kezével játszana.
Lassan tolul be a szobába
Az éjszaka.

Hajlik feléje, a sötétbe
Letépi fátyolát.
Tömjénillat sűrűn megszállta
A kis szobát.

Bársony sötétből fel-felvillan
S csukott szemén
Halott leánynak, végig illan
Egy gyertyafény.

A majom vékony hosszú ujja
Lázforróságban ég,
Fogdossa félve a halott szűz
Jeges kezét.

Most hajlik hozzá hosszú csókra
Átöleli nyakát,
Csókolja lassan embermódra
Kék ajakát.

Csókolja hosszan, önfeledten,
Míg mind besiklanak
Halott leány kék ajakába
A fehér fényű, hegyes élű
Állatfogak.

Benda Balázs

A Margitszigetek*

A Margitszigetek már megváltoztak, kívülről és belülről is. És mivel már nincs kedvem nektek semmit írni, hát abbahagyom vagy folytatom. Kedvünk és kedvetek szerint. Itt van nekem kis segítségem, tőlem északkeletre egy üveg bor, máramennyi maradott benne, és sőt rágak ki a körmöm alól. Ott kezdem, hogy amikor még gyermek volt, valaki más, nem ti és nem mi, látott egyszer egy cirkuszt, bemenni nem volt pénze, a sátor - szerintem sárgászöld - vászna alatt hasalva, hogy a vászon alja a derekát és a derekukat érintette és ráfeküdt arra, nézte és nézték Ülő Bikát és másokat, és biztosan tágra nyílt a szeme és a szemük.

Nem messze tőlük volt egy szikvizárus, és vele csodálatos dolgok történtek. Az egyik csodálatos dolog a következőképpen esett meg. Úgy, ahogy valaki a kezébe harap, ha odateszed a tiédet, abban, hogy más ne hallja, és a hosszúkás fejek fordulása. Ez a kiskereskedő egyszer ment és sétált egyaránt azon a helyen, ahol saját maga született (ez unalmas a zebraíknak és barátaiknak), azóta is élő és létező ezen a helyen, talált egy rajkszöveget beleszúródva az aszfaltba. Ő ezt nem akarta és nem is akarta és nem is tudta kihúzni. Ehelyett talált egy másik dolgot, mely legalább annyira érdekes és szükséges és érdekes és izgalommal eltöltő, izgalommal, mint más és ez a tárgy egy csákány volt, épp amivel valamelyikük közeli hozzátartozóját szüntették meg viszonyát és vették el legkedvesebb használati tárgyaitól a leginkább szívébe hatolhat néha a leginkább tűvégu szerszám annak minden következményével együtt, azonkívül ha az ember az alkotás szüneteiben tűzijátékot lát és ez minden és örülni ha kell ennek, hát tegyük. De vessünk véget a más dolgoknak, hisz az izgalomra és annak következményeire vagytok kíváncsiak, ez a szagotokból is kiderül, én eleget teszek ennek. Lehajolt hát és fölvette a szerszámot. Ezzel a szerszámmal teremtetek összekötetést a két óceán között. Ez így történt. Miközben a csákányt a földről fölemelte, fenéke csábítóan kidomborodott. Ezt kihasználta a mögötte haladó járókelő. Az okozott testi és lelki és más károkat számbavéve még mindig a kiskereskedő járt jobban. Aki mögötte ezt a dolgot csinálta, meghalt ennek nem sokkal utána, a csákány a fejét olyan nagy mértékben károsította. Mindez a véletlen műve volt. Nyomokat hagyott a lelkekben, és azok többé egészségesen nem működtek. A kettőjük közül az inkább és egyedül életben maradt ember az tán sajnálta a történeteket és elment a másik, már

* megjelent: Délmagyarország 1991. december 28. szombat

nem e helyt létező ember családjához. Ott otthon találta ennek a testvérét vagy más hozzátartozóját vagy más embert. Ez az ember szerencsés volt, épp most köszöntött reá a nagy szerencse a szikvizés képében, mert ő hozott nekik jövedelméből egy részt, csak úgy, segítségből, mások meg ezért cserébe és hálából cselekedetét föl nem hánytorgatják neki már többé egész sűrű élete során, így üldöztetve nem érzi magát oly rettenetesen.

Ezután ezzel az emberrel ilyen csodálatos dolog már nem történt, történt azonban kevésbé csodálatos dolog vele. Ha az utcán járt és haladt célja felé vagy attól el, nem nézte a földet lába előtt és alatt, a fejét ferdén tartotta és megfeszítette nyakának izmait, úgy hogy azok recsegték és meghajoltak, amit látott, az ferde volt így, de ez volt a célja, hogy így járjon és így lásson, szélesebb volt így horizontja és többet látott a talajtól egészen az égig, mindenfélét, és a különbségeket is jobban fel tudta mérni a horizont két végén elhelyezkedő dolgok között, ez olyan, mint a tévé képernyőjének az átlója, ezt csak a butább olvasók miatt írtam le. Kitágult így minden, a dolgok rendben folytak, a szikvizés magasabb lett és megnőtt az ő teste. Egyszer egy másik dolog történt vele, szintén csodálatos, nem máshoz, hozzá méltó. Az utcán használta lábát, vidáman emelte és tette új helyére, néha tréfásan hunyorított is hozzá. Arra gondolt, egészen jól menne neki a tánc, és dicsekedhetne ezzel a tudással mások előtt is, a szórakozásban. Ekkor azonban látott egy embert, akinek nem volt egy lába sem. Elcsodálkozott. Hogyan szórakozik így ez az ember? Ezt gondolta. Csóválta a fejét és továbbment. Egy más alkalommal azután megint volt és mozgott valahol a házán, ahol lakott és aludt és egy bottal a földön kuporgott is és még sok minden mást is tett, a házán kívül, ahogy hajlottak az ízületei, hogy lengett a karja, látott egy elárvult emlősállatot. Az állat elárvult volt és nem egészen nagytermetű. Ezt az állatot hazavitte, segített rajta, enni is és inni is adott neki és szépen lefektette a meleg ágyba, kihúzta a tüskét a talpából. Az emlősállat ezt nem hálálta meg, egyszer, amikor a szikvízárus elment hogy jól érezze magát, magához vette annak jövedelmét és elhagyta a gazdát. Csalódott a szikvízárus, így szólt és felemelte a kezét: „Hálátlan teremtés”. Mászor eszébe jutott ennek az embernek, mit is gondolt ő egykor. Készülődni kezdett, közben a szép hangján énekelt. Kidobta a fatájkát is az éneklés közben, amit a talált állatnak faragott. Pipára is gyújtott, üldögélt. Ez a szikvízárus maga gyártotta a szikvizet. Aztán elment szórakozni, ott táncolt, de az emberek nem csodálták, mert nem ment neki jól a tánc, nem dicsekedhetett ezzel mások előtt. Ezért kicsit elkeseredett, de aztán felvidult és jól szórakozott, ahogy csak tudott.

Pálfi Norbert

Az „Egy kis ciklus”-ból

to the Jewish woman

„Ki az ott, hogy éppen miattam
újrátölt, leáll, újrátölt?
Elő egy újabb tettet szépen!
S azt teszi, mit magára ölt.”

Lírai dal

op. 31

Mert el nem ér, tovább matat,
és változik arcszine át.
Észre nem vesz, bár idelát.
Zsebeiben megtűrt adat:

felmérve a nagyállomány.
És asztalán, és az alatt
mert el nem ér, tovább matat.
És változik arcszine át.

De bár elérne! Nade hát
neki ha fenn ez nem akad?!
Papírok alatt csúsztat át.
Így el nem ér, tovább matat.

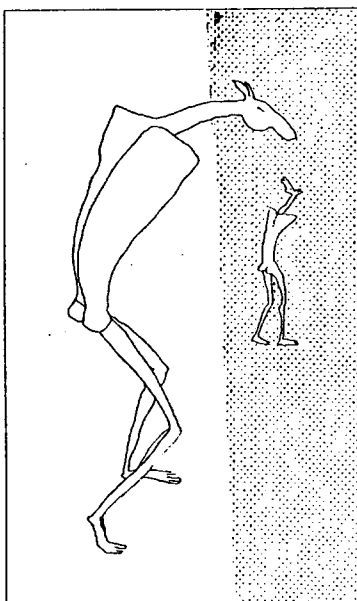
Lírai dal

op. 32

A nap kiüt - képzelem-,
éppen mint az, hogy itt vagy.
Még egy órát azért adj!
Rajtam üt át félelem.

De lehet, hogy tévedek.
Így a hiányzó itthagyl.
A nap kiüt - képzelem -,
éppen mint az, hogy itt vagy.

Rajtam üt át félelem.
Még egy órát azért adj
- ki, a hiányzó, itthagyl -,
de lehet, hogy tévedek.
A nap kiüt - képzelem.

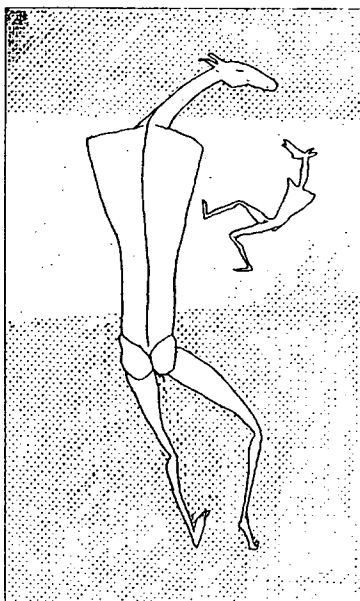
Lírai dal

op. 33

Elég gyors vegetáció?
Eleve zaklat lüktetésed.
Szükségszerű mérlegelések
akadnak fenn a ráción.

Megszakadó konfúzió:
felesleges a nedvezésed.
Elég gyors vegetáció?
Eleve zaklat lüktetésed.

Elnéztük a konklúziót.
Amennyiben nem vetted észre:
nem használ se újra, se mégse
ilyen gyors vegetáció.

Bocsor Péter

Aszpik nélkül

Már egy ideje fent ücsörgött a Twin Towers tetején. Egy beláthatatlan nagyváros két legmagasabb épületét hívják így: az Iker Torony.

Tehát az egyik tetején ült, és pöttyeit számolta karmazsin palástján. Gyakori elfoglaltsága volt ez, s ha csak néhány pötty volt távol, aláereszkedve, követhetetlen utakon elveszve, nyugodtan fogadta a szomorúságot, ami a lyukakból előszivárgott.

Ilyenkor szemét becsukva bebújik az egyik pötty mellé a feljük áramló képek-ből elnyúló kúba. Kezdetben csak az út görbülését figyel szemét le nem véve a pont-ról, ahonnan a képek előbújnak. A szeszélyesen váltakozó kanyaroktól az őt határoló kép hasonlóná válik egy körtáncot járó manó süvegéhez. Nehéz megkapaszkodni ebben a száguldásban. De az egyre őszintébb fészkelődéssel a képek lassulni kezdenek, a kúp nyíltni látszik, a középpont veszít jelentőségéből. Önálló felfeslések haladnak el egymástól független maradéktalanságot ígérve. Bár ezek az alakzatok, dallamvirágok térben és időben együtt vagy egymás után vagy teljesen másképp bukkannak fel, mégis sikerül egyre inkább mindent befogadni, mintha a királynak száz szeme, száz füle és száz szíve volna.

„Várj! Várj egy kicsit! Nézd a másik tornyot! A lépcsőházban felgyulladt a villany. Biztosan a liftet fogja használni. Egy ekkora házban! Vajon neki megáll a végén? Meg szokott. De ha a századikon is továbbmegy, akkor nem tudom, tudják-e, hogy' értem, akkor a bőröm alatt félek, akkor utolér a magammal táncolás. A mozdulatlanság, ahol az összefüggés elszivárog, a kérdés felkiáltás lesz. Miféle harmónia ez, egyetlen hang összhangja: zúgás, elvakulás, tétlenség.

De ha elveszett a fonál, lehet újat fonni - a kurva anyját! A beszélő dobok segítenek, a busz délfelé zúgó motorja segít, az utazótáska izzadt füle és az utolsó bankjegyek segítenek, de segítenek a barna arcok, a végtelen elveszettség, a szaggatott levegővétel, a nem szűnő gyenge erekció, a borostás mosoly, a lassú odafordulás bármi felé - a kegyetlen kegyetlen meg nem oszthatóság, a megyetlen megyetlen nekikeseredés. Engedj engedj vissza ide: Indoor Games In Preservation Hall. Belterjes játékok a megőrzés szobájában.”

Jó volt ez így, mert néhány pötty mindig távol volt. Egy idő után megtanult egyszerre több pöttyöt kísérni el, s az utóbbi időben, amikor már a taxik felhőktől megszűrt sárga foltjai néha átbuktak a tető korlátján, képes volt minden nyugtalan pöttyel együtt maradni.

Most azonban, ahogy ott ül az óriási oszlop tetején, riadtan nyúl egyik lyukból a másikba. Ebben a pillanatban mind odavan. A sok lyuk láttán idegesen rángani kezd az álla. Harapni kell. A fogak ritmust kocognak:

Sem pötty sem palást

Nem karmazsin nem király

„Várj! Várj egy kicsit! Nézd a másik tornyot! Hát feljött. Ott ül, és engem néz.
Engem

Milbacher Róbert

Töredékek a hazatérésről

1.

... mert azokért a kései
utolsókért lett volna érdemes.

2.

„Atyám háza fényben áll;
öreg szülők a házban.
Az első, aki nem ismer rám,
a kutya lenne.”

3.

A fiú botjára dől. Figyeli,
hogyan hordják szét.

4.

Végezetül elmondott egy példázatot
a zsoldosról: „... aztán a falhoz csapta
a kisleányt, hiszen az elkezdett cirógatás
folytatásra várt.”

5.

Tud hát erről a szégyenlős, tétova
mozdulatról is.

Newton-variációk

„Mindig is a magára hagyott test nyugalma,
az egyenes vonalú gördülés érdekelt csupán.
Ám a koccanások örökké elhaló csöndjében
alig-alig képzelhető el folytatás.”

*

„Így járom végig újra az ismerős helyeket
mindig fejet hajtva ott, ahol fejet hajtani
kell. Megérintem mind a kedves sarkokat,
s a kiszögelléseket egyaránt.

Végül én is motoszkálok csak
mint, aki semmit sem talál.”

* *

A méhrákos Szendrey Júlia szobájába toppanó
P. S. lassanként a nyitott ablak felé húzódik
az őszi kertre, a hervadásra hivatkozván.

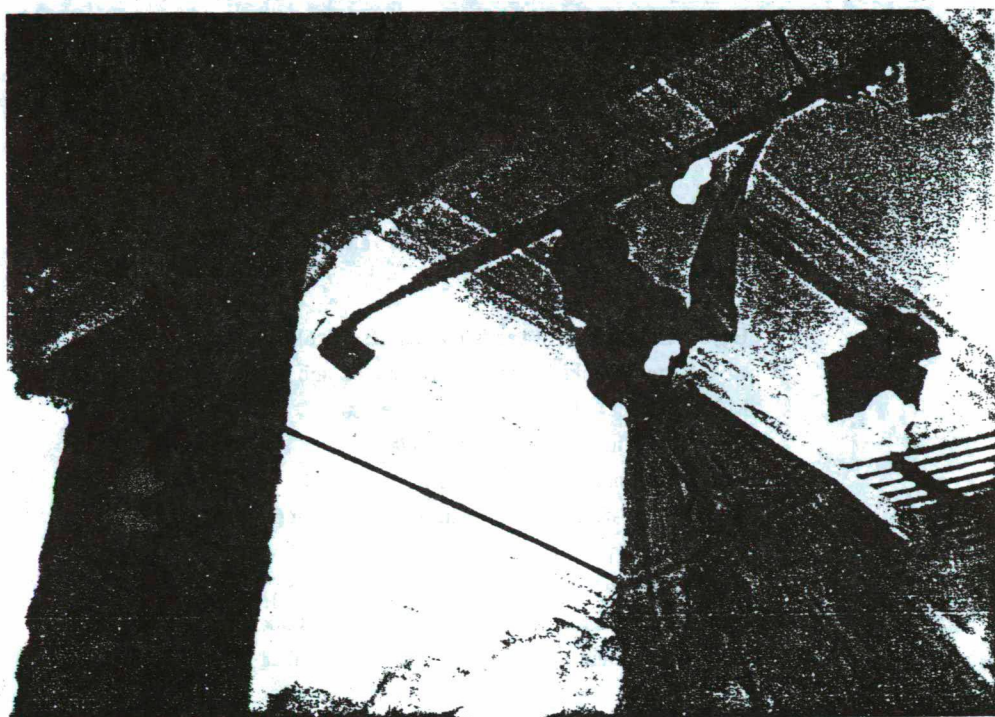
(Persze a szagról van szó, az oszló hús
orrfacsaró szagáról inkább.)

* * *

Az angyalok legszomorúbbik rendjéből valók,
akik szüntelen a várost járják hajnaltájt,
s kiknek csak kételemeletnyi hiábavaló csapkodás
után lesz bizonyossá a 'szárnyatlanság.
(Groteszk baleset: egyenletesen györsülő,
egyenes vonalú zuhanás.)

* * * *

„Gyönyörű minden angyal!”

Hártó Gábor

Használt szavak újra miközben

Együtt-születettekként vacogunk ma kései szókkal,
s együtt-tovatűnőkként örvendünk minden jajban.
Megszületésünk, hullásunk és új születésünk:
Ez mozgatja a Földet és az Eget vigalomra,
s kínra. Voltunk egykor az ős-köd: egy és sok.
Voltunk: egyszerűség s bonyolultság egybeszővődve.
Voltunk: vad paralízisből kinövő álnokság;
felszisszen bennünk a fehér s fekete amikor
entrópiaként leszakadva az Egyről útnak iramlunk
elhagyva a Semmit és a Logoszt, két őstípusunkat.
Mi vagyunk ma a kérdés, ámde a válasz nem mi vagyunk?

: :

Egy napon egy kéz írt rólunk négy szót a falra.
Anyánk, a világszép Léda, lassan fogta fel, hogy mi történt
Génmutáció lettünk, afféle kozmikus tévedés manifesztuma.
Arra ébredtünk, hogy a sirályok fészkeben fekszünk, és a sziklaszirt morajlik
alattunk.
Közös az auránk.
Közösek az olvasmányélményeink.
Egyfelé tartunk.
Nem tartunk sehová.
Maga vagyunk a ciklikus lélegzetviasszafojtás, mint amikor néhány ember évente várja
május huszonegyedikét.
Valami vissza-visszahajt minket is ahhoz a naphoz, valami, ami megint csak mi
magunk vagyunk.
Több kezünk, több lábunk és fejünk van, itt-ott össze vagyunk nőve.
Kezeinken hat-hat ujj van, szájpadrólásunk fölsebzett.
Táblán függünk mint négy leírt szó.
Nem ismerünk sem istent, sem embert, így érkezünk, szinte váratlanul.

Gondolatolvasással tartjuk a kapcsolatot.

Halálunk mindig vértanúhalál.

Azon a májusi napon Melpomené valamit súgott anyánk fülébe.

Mi ekkorra már véresen, ráncosan visítottunk anyánk lába között, de a suttogásra elcsendesedtünk.

Anyánk feje félrebillent, arca elváltozott.

Mintha mosolygott volna.

A következő pillanatban ő volt Médeia.

::

Szent Elmo tüze körmezi délceg árbocainkat.

Megszabadultunk minden vérszől, rójuk utunkat:

mögöttünk Kolkhisz, előttünk Hellász. Polüdeukészként

és Kasztórként rejt e hajó minket: védjük Argót.

S Iászón, vezetője e hadnak, sejt-e azt, hogy majdan

minket nemz a világra: iker-létünknek ő lesz

atyja, gyilkosa, áldozata: iker maga is.

Hisz mindaz a tér vagy idő, lábunkat ahol megvetjük,

megszületik, betetőzik, vagy romlásba velünk hull.

Itt állunk hát, és a világ a nyakunkba akasztva,

les ránk fel a legénység, s olvassa: Gemini.

::

Viszályt, vakságot hoztunk e nászba.

Ahogy Iászón és Médeia sejtjeiben megkettőződtek, úgy bomlanak fel ők maguk egymáshoz és önmagukhoz képest.

Születésünkben meghalt valami, torz szimmetriává gyűrődött az egykori zengő lehetőség.

Kidobott magából az anyag, pályára álltunk saját akaratunkból.

Függő helyzetbe hoztuk magunkat, vállunkon a rettenetes teher, tudónkból a négy szó, táblánkon a négy szó.

Magányunk az, ami időről időre átvérzi a történelem szövetét.

Használt szavakat veszünk a szánkra időről időre.

A szülésbe mindig belehalnak a szüleink.

Mi vagyunk a túlélő költők, akik megadják a túlélés árát.

Tömegsírba zuhanunk, zubbonyzsebünkben az utolsó tekerccsel.
Az ikergyermek hátára egy univerzum húzta rá a gyilkos ruhadarabot.
Az utolsó szövegek átégették a textust.
A szereplők még időben megkapták a kiosztott szerepeket.
Afféle dráma játszódik.
Ikrek hava.
Mindig már túlélőknek születünk.
Folytonos menekülésben vagyunk, sarkunkban az Erinnüszek, akik számonkérink
rajtunk a halottainkat.
Újra és újra belebukunk, majd atyánk ígérete nyomán mindig újra felkel az a májusi
nap.
Uranosz vére rajtunk.
Magunk vagyunk Uranosz.
Üzeneteket kapunk, a nemlét jeleit betűzzük.
Memento Morse.
Habzó óráketyegés alattunk a tenger, előttünk Korinthusz, mindenütt csupa
Korinthusz.
Kínzószerszámokat ácsolunk, ha megfeszülünk is.
A hal jegyében egyívásúak vagyunk.
Nem akarunk tovább utazni is meg őrködni is.
Valamilyenek akarunk lenni.
Részesülni akarunk, meddőséget akarunk.
Bomoljanak el a tömegsírok lakói, az ember romlandó anyag.
Végleges megsemmisülést akarunk építeni.
Elég a nem-levésből, napvilágot akarunk.
Sterilizálják az anyákat.
Elég a balanszírozásból, egy dolgot akarunk akarni ketten egyfelé.
Lehessen mindennek az ellenkezője, azazhogy.
Lehessen mondani valamit.
Ne semmit lehessen nem-mondani.
Médeia, te rohadt ringyó, maradtál volna Kolkhiszban.
Nem akarunk apát és nem akarunk anyát.
Nem akarunk tovább a többes számban az elsők lenni.
Nem akarunk lenni mi akik lenni akarunk.
Géza kék az ég.
Jöttünk láttunk mentünk.
Én akarok lenni és én is.

Egyedül akarunk maradni magainkkal.
Nincs isten csak istenek vannak.
Lehessen nem lehetni sem.
Ki beszél belőlünk kérdezzük.
Kasztór és/vagy Polüdeukész.
Kasztráció vagy és pollúció.
És/vagy/unk.
Vagy/vagy: Médeia.
És::és.
Szűrés nyögés zúgás feledés.
Zúgás feledés.
És::

::

Együtt-születettekként nevetünk ma a hajnali fényben,
épp ma születtünk, s állítólag jó az ikerség.

Kaiser Sára

V. Z.

Pontok üdvtörténete, ennyi, talán. Már láttam pucér, cirregő pontot, ernyedt gyermekinakkal, ostyaszínű bevágott ajakkal, apadó kerektségével alig semmit, csak szívével nehézkedőt, de másikat is, rézpitykés mentében, délceget. Z.-nek hívták az egyiket, éppen. Mérhetetlenül több mosolynak feszített helyet az arcán, hogy térdre ne bukjon. Kevés időt kerített körül, hogyan adott volna lélegzetet a szavaknak? Mindennap ünnep volt úgyis. A sátor a nehéz szagú fűrészpórral párnázva és az alkony szelével takarózva odébb s odébb vándorolt. Dolga lett az örömet szépen kiosztani ott. Szeretetlen helyet a széttörött mondatban a fénytől elszakítva is lelt, két gallyat kereszt alakban a seb fölött felejtett akkor, senkitől sem tudva..

Szekszárd, 1990. 07. 26-27.

(Szeged, 1990. 08. 09.)

Kelemen Zoltán

Film II.

Szerelmet szeretnék rendezni

Szerelmesfilmet

Tornyokból, varjakkal, autógumikkal, széllel

Repülő-szálló barátokkal didergő fákkal

Milyen színekkel?

Milyen fényével a kéknek, a zöldnek-sárga illatokkal, vagy érdes bordóval? Vagy csak a fekete-fehér zörejekkel? Pontokkal faltól falig a padló és a plafon között éppencsak

Sejtetve némely szerkezetet? Bajvívást ábrázolni? Ábrázolni.

Ábrázolni?

Kezdve a közepén, szabályosan?

Rózsaszínű pályaudvar markol a hajunkba, húz minket, fáj a

Fejünk, érzékelteti az egész délelőtt tartó ébredést.

Betonoszlopokba fúrtak járatokat orrukkal részegesek, majd elnevezték ezeket

Paradicsomnak és gyorsan bemásztak.

A gabonaraktárak szakállában is lehetne élni, én úgy gondolom. Esténként

Beláthatnánk más lakásokba, nem kötelező erővel persze, csak mintegy érzékeltetve képességeinket, tudva jól, hogy ettől még nem leszünk boldogok.

Nyaranta szélalmok között sétálunk, évek óta. A vitorlalapátok fekete-fehér

Surrogással szelik a sárga levegőt, melyet a tenger felől hoz reánk a dal.

Sáladba bújattad a pályaudvart, barátaidnak a kesztyűd jutott menedékül

A betonoszlopok sűrűjében, tüdőszakasztva rohannak a neonlámpák elől...

Templomainkba vadkacsák költöztek felsőbb utasításra, vagy felakasztották őket saját harangkötélükkel.

Az oltárok mellett fekszik a közönség, várva a végkifejletet.

A sárga szél leng a fekete-fehér sakktáblamező végtelen szélmalmai között, bele-belekap sáladba, hajadba, meglátogatja a részegesek betoncsatornáit padlótól a plafonig sivítva csapkodja őket, mint a fagytól félholt fák a madarakat.

Víztoronyban lakik az öregember és ábrándozik. Csinált az erkélyre egy kis veteményest, epret természet benne, kendert nevelget, öntözgeti virágait, leveleik vércsepek, cseppecskék, érdesen csusszannak. A kender

Lehagyja a növésben a víztornyot. Itt-ott narancs- és cédrusfák sarjadnak a tölgyfakorlából. Az öreg szakállá olyan, mintha a kender lefele nőne, ott épültek fel a gabonaraktárak. Ezeknek

Az épületeknek a romjai között bandukolunk nyaranta. Omlott falaik szélmalomokra emlékeztetnek minket.

Az öregember harangozó volt egy templomban. A mindenhol zuhanó égő gerendák és remegő freskók között menekült felfelé a toronyba. Az oltár mellett elrohanva látta a lelkes rajongók elnyúlt testét.

Részezen feküdtek, várva, hogy egy betoncső elnyelje őket.

Az öregember kikapcsolta a tévét, fogában kender csírázott, szélmalmaikat pimasz lángok nyaldosták. A hóesés nélküli fagyban utaztunk egyik kisvárosból a másikba, falvakba, melyek a poros dombok között húzódtak meg, attól tartva, hogy őket is teherbe ejti a reménytelenség és duzzadt utcáikba

Fekete mesterkéltség költözik. Kapu

Vezetett kedvenc világaim egyikébe, melyet még nem láttál. Álmomban ott voltunk, a zezugos utcácskáról beléptünk a kapun, melyet rabló hadak

Hagytak itt keserű nevetség gyanánt.

Templomkertben álltál ott velem. Az öregember

Felért a toronyba, de a tűz már a harangig hatolt, így aztán az öreg megáldotta a harangot és kirepült a boltíves ablakon. Körözött

A templom felett, mint a csigalépcső, vagy mint a pergő könny.

Látod?

Milyen színek ezek? Milyen hangok és milyen szagok és főleg milyen ízek?

Égő kender sarjad a víztorony erkélyén, nézi az öregember, nézi, aztán bemegegy És felkapcsolja a tévét.

Egyedül vagyunk a gőzölgő szélmalomok között, beleszagolunk a levegőbe és lelépünk.

Kifordulnak sarkaikból a sakktáblák, megpörkölődve. Zuhanó fahasábok között menekülnek a figurák: a királynőnek álcázott vezérek, a nyalka huszárok és a parasztok. A

Bástyák lezuhanatok, s színtelen kockákon gurulnak káromkodva.

Mindben öregember ül, szakálluk lángnyelvként csapkod, szelíd szemük harangozik.

Nem értem ezt a zöldet, nem érzem, nem hazudhatok neked. A kertben sárga
paradicsomok burjánzanak és sohasem látott eprek. Az ég

Egyetlen hatalmas víztömeg. Az öregember hajót épít.

Dagadó vitorlával száll a magasban. Kendereső zuhog a nyakunkba.

Elporlik

A víztorony, csak a részegesek maradnak ott az alján, még véres virágai a
narancsfáknak...

Máshol. Helytelen virágok és szántóföldek szélén a szántóvető bámulja az égből
navigáló tölgyfahajót, de közben nagyon kell vigyázni, hogy ne essünk túlzásba.

Utoljára láttam az öregembert. A hajó szélén könyökölt, sodort magának egy
cigarettát. A szeme harangozott.

Tundrafej-fiókák, hova mentek?

Jön az ezerarcú betoncsuklás kisisten,

Kvarcsemű halacskáim merre futtok?

Befagynak tükreink, pedig sebes sodrásúak még a pillantások.

Lélekzet lélek a tűzőzönben, mely látomás,

Álmunk, mely megöl,

Végtelen öngyilkosság-széria sikolyok tonnái és

Gyermekkoponyák, nyihogás, kék nyihogás, tátottszemű

Egy lámpa kétségbeesett menekülési kísérlete a vérözönben bukdácsolva pálinkák
szilánkjai között a sörfoltos ég alatt könnyek

Csikorgása és szekrényajtók robaja oktatott őrülettel mint magyarázattal ellátva

Lemészárolt hajak és fülek, faágakkal átszúrva,

Halak futnak, hátukon sebesültek, mézőzön és kézőzön kezek özöne, kezeké, melyek
az égig érnek, kezek, száraz gallyak, villanyoszlopok ezek a kezek

És ajkak leharapva és egymásba beleharapva és tartományokat kiharapva és halottakat
kitakarva

- Különbejártú Végítélet!

Pénz párás sóhaja, zöld ész lepraerdők közt búvó időerdő sárga időekkel és vörös
időekkel és fehér időekkel

És profétákkal, kígyókkal, kutyákkal, dzsinnekkal és démonokkal és

Körmökkel karmolva a nemzedéki szakadékok falát és ágyékokat, rózsák

Megerőszkolása és himnuszok keréketörése az elszabadult hang termeiben,

asztalain, folyosóin és sakktábláin a márványrészegek fejesugrása velősugár

A fénycsóvától megvilágítva - ez a filmek lángja, máglyavárosok, máglyavárosok,

máglyavárosok türkiz kukák menetelnek süvöltenek a patkányok.

Állkapocs zsebrádió tavirózsa saru béka levél szeg pohár vánkos mind zabálódik,
emésztődik, felejtődik és pirul

Acélszagú gombok porladnak eközben nyomorult padlásokon, tolószékben ülnek a
tévé előtt és szavaznak és isszák a teát.

Döglött galambok repülnek és bombázzák a nappalt szónoklataikkal; felkoncolják a
rádiókat és drótkötélbe öltöznak a bátor telepesek, motorosrendőrök esnek
áldozatul

A cigarettaautomatáknak és a kő felfalja a földet

Elszabadulnak a rácsok és a tömegkommunikáció szemüvegei

Szétért gyertyák sodródhatnak a huzatban tollakkal ölelkezve

És az almák és a szilvák is elpusztulnak

És lent nincs föld és fent nincs felhő

És a lélek hideg és a lélek fehér

És az egybefüggő por fölött csavarodik a meggyalázott hajnal és lett este és lett reggel

És szögesdrótból öltözött a Nap

És kíno a fájdalompalánta előtör és elrepül

És most már így lesz és most már így van.

Úgy tűnik mintha ez most véglegeződne békésen legyilkolt zongorák és dúlt ölü
templomi orgonák roncsain trónolva,

De mindennek a végét reméled és számítász még a sétákra a fennsíkon, a szélalmok
között

És sáladba kap a szél, ahogy elmegyünk. Távolodunk, s lassan már csak a

Kíváncsiság látszik belőlünk, az is egyre kisebb lesz, akkora, mint egy búzszem. Mint
egy búzszem, aki

Otthagyja egy napon a gabonaraktárt, a fészerek napsütötte oldalait, s a cilinderekkel
sűrűn benőtt földúton elindul a tavasz felé, kedvesölő, takaros évszaka felé,

Esős ideje felé megy, mendegél. Zsebrádió hallgatja a szél sárga dallamait.

Tudod, hogy elment a búza tömegéből. Napraforgó kezddel keresed testvércéi

között, tudva, hogy nem találod majd, mégis, mintegy igazolva önmagad, puha

Szemeiddel közben emgem nézel és a szélalmokat, melyeknek nyomát már benőtte a
kender, elmosta a tenger és hajad suhanása, ahogy távolodunk a fennsíkon, a
búzszem útját követve és sáladba kap a sárga szél, ahogy elmegyünk.

1989 - 1990

Plugor Magor

Farkasok rétjein

Van amikor sétálok aztán két szemem felnéz forgó farkas
 megy ez igen jól megy egyedül és délelőtt álljon dobra
 és pontosan ilyenkor szembeugrik zavar szakítsa szét
 egy farkas: a szívenlőtt. És panasz- darabokra
 kodik hogy a szervek hogy az emlők virágozzék
 se piroska se vadőrök se erdők bőrök bokra
 ő már csak tudja hogy egy szellem rémüjréműj
 semmit se tehet pirosért vagy ellen. révüjréműj
 Mondja a vitaminokat a nagymamának adta hajj
 amint és amiként követeli azt a tisztesség ordas vagyok
 mama bekapta s még szebb lett mint piros hát féleszelős
 tehet ő róla piros pedig csakugyan beijedt megfordulva
 ezért megette nagymamát saját üdülőjében nagyon erős
 ellenben a vadász tévedésből a farkast gyöngy a fogam
 lőtte szíven mostmeg ki tudja mi lesz vérem kenőcs
 ha elhatározta hogy megtalálja őt én leszek a
 vadász közönséges hős lesz piros legjobb regős
 meg farkas nélkül nem bír élni. hajj
 Aztán így sétáltunk mindinkább aki farkas
 és igen jól ment már a farkasnak álljon dobra
 ezért is és még a saját torkomért nagy szélcsendet
 hívtam mert az ő pofája jóval nagyobb darabolva
 egy nagy ujjnyi vitaminos hubertuszra száradjon a
 majd nála hirtelen jött egy sima és egy semmi bokra
 fordított egy szuszra mikor meglátta hogy isten lován
 rajtam piros a szoknya a kendő és a mellény lovagolva hajj

Nézem az őszt

benne ülök s nézem az őszt
soklombú palettáján
hogy kavar színeket
s utána csak ellengeti
ködök térde között
 ki már nagyon halandó
nem hallgatózik ajtóknál
s félve próbálja
e csendes őszi büszkeséget
 a tél bűnbánón hamut szór
s mintha rossz kabát volna
fehérbe fordítja a tájat
hogyan helyet adjon az égnek
 gyere csókolj csókolj
mert eső is hányszor hullott
ablakom mégis kinyitom

Szilvahasítás

holdtöltével már velem alszol
s két hét után eldöntjük
legyen-e közös párnánk
majd megkérdezem akarsz-e
mézet reggelizni szelek sajtot
a joghurtba bort töltesz
s nézzük a kövek közepét
később leszokok a cigarettáról
s mint anyám lekvárai
besűrűsödnek napjaink
megtanulom névnapod idejét
az illatos gyertyák neveit
lehet antik bútoraink lesznek
és a konyhaasztal lábára írom
a cukrászok telefonszámait
s akkor hosszú játékunkban
mint szilvában a féreg
megférek a véletlenek

Müllner András

Ás - ás

- eurytmia -

Tehát befog. Hámat dob rám, november végi szekérét köti mögém, majd így, ahogy állok, búskomoran lecsüggesztve, odajön és a fülemből súgja. Ezek szerint nem a z t kívánja tőlem. Nem azt, amit a vadlibáktól. Ha kérné, se tenném. Áthúzni úgy, hogy közben léket verek belé, a kékbe, éket a szűzi azúrhoz, s mindezt még együtt is, con-módra? Közös nagy belemenés. Nem ezt kívánja.

Hanem ásót dőf elém a földbe, de úgy, hogy a darabkám, a konyhakert beléjajdul. Idegesen horkantok és a port kapálom. Odahajol, újra súg. Ránézek a nagy barnával, és bólintok.

Derekamat pokróc védi a november végi nap harapásától, bár a véres íny már csak szopni tud. Felnézek és megbántom, fényét méginkább visszatartja, hogy vörös lesz belé. Rosszat mondhattam. Csipkeágak bókolkak felém, málnaágak a nap helyett. Miközben szemezem a piros bogyókat, egyikük hirtelen más útra téved, de nincs időm, hogy gondolkodjam a lehetőségen, nem engedhetem a kísérletezést. (Vajon ki engedheti?) A széttárt tüdő bajban van. Valaki köhög, és egy véres hull lábaim elé.

Úgy forgatom itt a leveleket a földbe, mintha buszon ülnék, őszi alkonyatban távolsági a síkon, és lapokból fölnevezve a vérvöröst érezném körüljárhatónak; nem várom, mint máskor, kevésbé kirívó hangulatban, hogy földre ér, pattan egyet, majd egyre kisebb lendülettel körbetáncol a horizonton, és végül belemerül – nem, ezt most nem várom, hanem sokkal inkább érzek késztetést a kiáltásra, síró-rívó felhangokkal, sofőrnek intézve, hogy maga, aki vezeti ezt az autóbust, szerintem, ha kicsit balra fordítaná a kormányt, és tartaná így, talán megkerülhetnénk mi is a napot. Mustároskocsi a tejúton.

A széksorok közt állva, anyja oldalán, az szép szőke religiónk... miért rejtí arcát, homlokát miért ráncolja. Szemébe nap süt? Ó, ez álmos leányarc! A kék szín a félig csukott, súlyos szemhéjak alatt, mikromindenségem egy gödörben. Ásó szeli az azúrt, léket ver a kékbe, a vízhólyag szétpattan, nem gurul az almafa alatt, nem esik messze. Lucskos a tenyerem. Felnyílik a bőr és ráncokat vet, gyűrődik, alóla vérvörös tenger tűnik elő, ahogy habzik és hánytorog, markolássza a part menti sziklákat. A gyógyulást tudom: szigetek emelkednek ki, összenőnek, rá a vérre, amely innentől izzé válik, és porrá. Vérregula... És az szép szőke religiónk, kinek hajszálereiben tej folyik, a vastagabbjában valami kék, religiónk arca fehér. Mekingó fehér hyacinth. A nyakát, a nyakát! A nyakát akarom. Kérem. Leszopogatni az elefántcsontot.

Ki volt a jobbkezem?

A csonk nem felel, csak integet. A maradék. Egyfajta suta mozgással körözi vállból apró köreit, mint aki hiszi, hogy nem emel már balerinát, magasan a feje fölé, mint ahogy elefántvadászaton a felkavart porból előbukkan hófehérke, fölfűzve szépen, mint egyszem gyöngy a sebesült bika agyarára. Egyfajta suta mozgással körözi a csonk, mint aki hiszi, hogy vége van, hogy van vége, mint ahogy van is, csak nem ott és nem kézben, nem kézben van a karja vége. Nem kellene hadonászni vele. Miért lóbálom? Szorítanom kéne a másikkal, hisz vörös és fázik is. És kis szelet kavár, ahogy rója kicsinyítettkar-körzéseit: a levegő alig mozdul.

Kis szelet vet ez a kar.

Vajon vihar aratta le?

Kovács Zoltán

Daedalus és

Tartsd magad mellett, közel
(vagyis legalább
ketten vagyunk itt:) s még amit tart valaki, s aki
nem te vagy és nem én vagyok
A szorító kézben persze bármi lehet
s nem zár egyetlen ujj sem tökéletesen
bár hogy itt ki
lát és mi csöpög (és kinek
a lábára?) De legyen meg a kísérlet, nem kétségbeesett
de nem is csak néhány szó kedvéért (zárójelben
a hold helyett borús éjjel
és gyöngé reflektorok, az eső elered, ronggyá ragadt
szürke csomók, levert tetők alatt csak most húzzák
a polcokra a fóliát) kiderül végre, ki áll
az ajtó és a másik között, ha akarnád
- fegyver zaja
most szoríthatod, a lány hús, ha az egyáltalán, a
megtelő üres helyek, az óra ketyeg:
most erről beszélni

és Ikarus

A tengerparton, okos beszéd vagy valami könyv olvasása helyett
Ikarus szemgödréből kifordult néma figyelmeztetés
(persze leírva áll ez mind? a valóságban
a lezuhant hős, ha hős egyáltalán s valódi sétám
s tengerpartra zuhant Ikarus? megláttam a testet)
és a homokot barázdáló állatkák
akik megint csak túlon túl valóságosnak látszottak
a sétához, a homokba belefekvő test mellett
A néptelen tengerparton - kezdeném újra, mert rajtam kívül
nem volt senki, csak a halottnak magát tettető
Ikarus, sétám
innentől zavaros gázolás, riadt körök, a szélben könnyedén
szálló tollak
A tengerparton - mondanám, általam elhagyott parton
Ikarus bolyhos mellén átírt üzenet, kifehéredve vár
maga van
homokban oldott türelemmel
A tengerparton, szétesett befejezésként
a halott próba nyomai olvashatók
s a földnek borult tekintet a széthordott tollakkal
messze üldöz minden kíváncsit: csak
tengerparti séta van

igaz

néhány szó az éjszakai kocsmában.
záróra után
a visszalopódzó mesélő lepkehálója
s ahogy villan a nyél
a neonfényben.
égve felejtették a grillsütőt
hangosan roppan egy gerinc, utolsó
kifutása van most a frissnek.
a lopakodó folyton feldönt valamit
a berendezés darabjait
nyaldossa, mint afféle láng.
keresgél tehát, de zavarja a sok szilánk
„érts a szóból!” írták a falra
de farkasvakságában látni már nem lát.

hajszarító

aknázom végre a gátlásaimat
végsőkéig magammal cipelve
csíkos zoknijaim. csónakázom
és rókázok. gomblyukamban
hervadt rózsza ledér tavaszi
robbanás. (keserédes remegés.)
karomon tetovált hímsólyom.
egy berni szalonban kangöröcsbe
görnyedek kókadtan a bábkor
mányoktól. ez itt
totálsörény
sakálgörény
halálsövény
örvénytörvény

Riport A milapunk számára Benda Balázsról

(Készítette: Benda Balázs és Deák Botond)

A riporter néz: látja Balázst, aki ül, úgy ahogy... Balázs kezébe veszi a riporter miskarolóját, próbálja a pengét... A riporter néz. Finganak, isznak: kocc-kocc.

A Balázst ezekután nagy B-vel jelöljük, a riportert pedig kis errel, de témától függően fordulhat a kocka is. TEHÁT:

B: Nagyon jól keresek, a jövőhéten veszek egy, azaz egy robogót, melyen a barátnőmmel tudunk kirándulásokat kieszközölni a környező tájakon. Fejünkbe nyomjuk a bukósisakot, föltesszük a szemüveget, és hajts. Jó lesz!

r: Milyen bukósisakot?

B: Kék, illetve piros bukósisakot 1/2 formájúat. Micsoda szerencse! Pont itt van nálam egy, próbálja fel!

r: Jól áll?! /Balázs hosszan rámtekint, vizsgálja a bukót/

B: Remekül áll!

r: Érzek rajta egy matricát is, milyen matrica ez?

B: Ez egy un. motoros matrica, mely egy motort, és egy motorost ábrázol oldalnézetből. Ez azt jelképezi, hogy ez egy motoros bukósisak, valamint a motor és a motoros összetartozását.

A riporter hall /Balázs a művészetről beszél/:

B: Nagyon szeretem a művészetet, a művészet nagyon szép dolog!

r: Neked miben rejlik a művészet Balázs?

B: A művészet egyfajta valahol.

Jaj, a lélek nótára gyűjt ilyenkor!

Csillog a szem, és a homlok,

Mikor a szépre gondlok.

r: Néz. Hosszan ki az ablakon, majd bele az alany szemébe, mintegy megigazulás. Teccik eme vers neki.

B: Csak a jóra emlékezem,
kezem lágyan a szívemre teszem?

Ez a versem 1963 óta jelenik meg a Kortárs, a Tiszatáj, a Szép versek, az Élet és irodalom című kiadványokban, mintegy évente. De én unom már.

r: Miből élsz?

B: Ne tudd meg, ugysem tudja senki, maga sem!

r: Mesélj magadról akkor, hogy telik egy napod?

B: Fölkelek. Frissülök. Dolog után látok nézni. Ebédölök, szegediest, de lehet, hogy nem. Délután ledölök egy órácskára. Eztán lefekszem aludni, hisz beesteledett! De mindennap más.

r: A partnerkapcsolattal hogy állsz?

B: Nagyon fontos a kiegyensúlyozottság, például, hogy az ember ne legyen ideges. A problémákat közösen kell megoldani, hetente legalább egy mély beszélgetés szükséges.

r: Nehari, de miről szólnak eme beszélgetések?

B: Nehéz erre válaszolni, a beszélgetés alatt meg kell beszélni a problémákat, mert a problémák megmételyezhetik a partnerkapcsolatot.

r: Mit iszol amugy?

B: Bort iszunk.

r: Mind a ketten?!

B: Persze, ezen ne csodálkozz, jó!

r: Tudsz úszni?

B: Erről csak annyit, a barátaim hallnak nevezhetnek...

r: Szeretted a muzsikát?

B: Igen, órákig elülök a zenélő szökökútnál, és sokat füttyölök néha. Igy vidámak tőlem az emberek, a múltkor is megállított egy ember a nyílt utcán, és azt kérte tőlem vidáman, hogy füttyöljek tovább neki, mert meghalt a felesége, mind a négy gyereke, a kutya, a szülei, a testvérei, háza leégett, az autóját ellopták, állását elvesztette, a villamos elvitte egy lábát, gyomorrákos, s mégis örült füttyömnek.

r: Miért tekintesz ki az ablakon, erre a lehetetlen, teli, lakótelepi térre?

B: Ezt ne firtasd, kérlek! Különben is szeretnél te Gregor József, vagy Boross Péter hasán feküdni? Mert az olyan lágú?

r: Ha csak az arcom ér hozzá, máris jó, a nyelvem a pupekjät verdesi, mert életemben már három szőrös hast megettem. De ne haragudj, közeledik a karácsony, mit veszel a hozzátartozóidnak az ünnep alkalmából?

B: 7 bunzenéget, egy takarót, meg egy bicskät magamnak.

r: Közel áll hozzád Tarzan felesége Jane?

B: Jane jól úszik, és jól szopik.

r: Végeztél már fizikai munkát?

B: Kilenc évig bányában dolgoztam, ezután rendőr voltam. Nehéz embertpróbáló évek voltak. Nézd, itt a karom!

r: Igen, ezek a karok egészen egzotikusak, itt tartom a szemem előtt őket, megvisel ez a könnyedség, ahogy mutatod nekem. Mióta vannak szemölcsseid?

B: Régi történet ez. Nem szívesen beszélek róla. Egyszer gyermekkoromban beleestem a sárba. Attól lettek, és a megpróbáltatásoktól szintén lettek szemölcsök az én testemnek az emberek szeme előtt levő részen.

r: Vajh' erre máris szemölcsnek kellett lennie testeden? Ezek a szemölcsök pirosak, de miért, miért...?

B: Mert a szemölcsök színe ilyen szép. Díjat nyertem vele a szemölcsös emberek klubjában, és ünnepelt engem mindenki. Életem legszebb napja volt. Meghatódtam akkor hidd el!

A riporter ebben a pillanatban elhiszi, hogy versenyt nyert a klubban velük. Eredményes volt ezen a versenyen.

r: Kedves alany, hogy fejezzük be a riportot? Valami velőset szeretnénk!

B: Ez nehéz kérdés, nehéz rá válaszolni. A halál megeszi a kisebb halált, ötöt pedig a nagyobb halál. Ezután következik a másik versenyző; neki egy színes képről kell kitalálni azt, amit ez a kép ábrázol. Kitalálta és nyert. A kép FINOM állatot ábrázolt, minden további nélkül kitalálta. Ez jó, és jó, és jó volt!!!

és a riportalany föláll, és távozik a riport színhelyéről kiszemelt lakásból. De nem kell izgulni, mert hajnali négy és öt óra tájékan újra megjelenik, le kell menni érte a lifttel, kis alvó alsóban, felhozni, cipőt lehuzni róla, és lefektetni a földre a kabátok közé. Reggelre pedig eltűnik a kabátok közül is, ellepi a sok kabát, sok titka, és nem találjuk, de megjött valahonnan, és biztos elment máshova.

azaz dialógus

Kelemen Zoltán

Tükrök

KÁRÓ KIRÁLY:^I

- Jó ideje nem találkoztunk már. Legalább egy hónapja.

KŐR KIRÁLY:^{II}

- Te mindig csak az időt számolod. Elseje, másodika, harmadika, huszonegyediké. Te mindenre számokat akasztasz.

Mindenki tudja a dátumokat, csak én nem. Esküdni mertem volna, hogy ma este kell játszanom, délután pedig próba van.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Mindegy.

KŐR KIRÁLY:

- Hogyhogy mindegy? Nem mindegy. Holnapután csak holnap után van, a holnap pedig még messze van a mától. És a ma is messze van a mosttól,³ amikor éppen csevegünk.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Most már világosan látom, hogy egyre inkább a gondolataidba mélyedsz és megint az időre fogsz célozgatni; amióta csak ismerlek, mindig ez foglalkoztatott. Kevés emberrel találkoztam, akit ennyire izgatott volna minden, ami az idővel kapcsolatos. Ez a rögeszméd, a lehető legrosszabb rögeszméd, egyik a sok közül. De olyan megkapóan fejtegeted, magyarázod, hogy nem lehet neked ellenállni.

KŐR KIRÁLY:

- Egyre tisztábban látom, hogy az idő... Azt hiszem a zene mindig segített egy kicsit megérteni az egészet.⁴ Nem, nem megérteni, mert valójában semmit sem értek. Csak éppen rájövök, hogy van valami. Mint az olyan álomban, amiben sejteni kezded, hogy mindjárt szertefoszlik minden, és már előre félsz egy kicsit, de azért egy cseppet sem vagy biztos a dologban, és lehet, hogy egy pillanat alatt minden a visszájára for

^I A tarokk egyik uralkodó lapja az ötvenhat színes lap közül. A káró (érmék) a kereskedőket, általában a kereskedelmet (is) szimbolizálja. A király szőke férfi, ellenség, vagy közömbös.¹

^{II} A tarokk egy másik uralkodó lapja az ötvenhat színes lap közül. A kőr (poharak) a papságot szimbolizálja, de kapcsolatban van a szerelemmel és általában a szeretettel is. A király szőke férfi, barát, bíró, pap, nőtlen.²

dul, akár egy palacsinta, és egyszer csak az ágyadban találok magad egy gyönyörű nővel, és minden remek, isteni.

Olvastam már egyet-mást erről. Olyan különös ez az egész és valójában olyan nehéz... Tudod, talán a zene segít. Nem megérteni, mert valójában semmit sem értek. A fejem kong, mint egy kókuszdió, nincs is benne semmi, ahogy mondod, semmi. Nem gondol ez semmire, nem ért ez semmit. Az igazat megvallva sose hiányzott. Én csak a szememtől lefelé kezdek élni, minél lejjebb, annál jobban. De igazában nem is megértés ez, elismerem.⁵ Még sose gondolkoztam semmin, csak hirtelen észreveszem, hogy gondoltam valamit, de abban nincs semmi érdekes, igaz? Mi abban az érdekes, hogy észreveszi az ember, hogy gondolt valamit? Most mindegy, hogy te gondoltál-e, vagy valaki más. Nem én, nem én. Egyszerűen csak hasznát húzok a gondolataimból, de mindig csak utólag, és ezt nem tudom elviselni. Jaj, nehéz, nagyon nehéz...

KÁRÓ KIRÁLY:

- Olyan lehet így élni, mintha az ember egy villámhárító foglya lenne a legcudarabb ítéletidőben, és azt hinné, hogy semmi baja sem lesz.⁶ Irigylem egy kicsit ezt az egyformaságot, mely összetart és ilyen könnyen cinkossá tesz titeket; az én puritán világból nézve - ez nem vallomás, hisz aki csak ismer, tudja, hogy mennyire irtózom minden erkölcsi lazaságtól - beteg angyaloknak tekintek titeket, akik felelőtlenségükkel fel-felbosszantják az embert, de mindig kárpótolnak a gondoskodásért.⁷ És ezzel még nem mondtam el mindent, úgy kell kikényszerítenem magamból: irigyellek titeket, irigyellek téged, a túloldalon lévő önmagadat, bár senki sem tudja, mi az a túloldal.⁸ Mindent irigylek tőled, csak a fájdalmadat nem, amit soha nem fog senki sem megérteni, de bizonyára még a fájdalomban is fölsejlett neked valami, ami számomra érthetetlen.

KŐR KIRÁLY:

- Bonyolult valami ez az idő, minden oldalról szorongat. Kezdek lassan rájönni, hogy az idő nem zsák, amit tele lehet tölteni. Ezzel azt akarom mondani, hogy ha még mindig mással tömök is meg, a zsákba csak egy bizonyos mennyiség fér el és kész. Látnod a bőrdömet? Két ruha és két pár cipő fér el benne. No akkor most képzeld el, hogy kiüríted ezt a bőrdömet, aztán meg vissza akarod tenni a két ruhát és a két pár cipőt, s akkor rájössz, hogy csak egy ruha és egy pár cipő fér bele. De ez még semmi. Az az igazi, ha rájössz, hogy egész boltot is bele tudsz rakni a táskádba, száz meg száz ruhát.

Tudod, furcsák ezek a rugalmas tárgyak, ezt érzem mindenütt. Minden rugalmas barátom. Még ami szilárdnak látszik, abban is van valami rugalmasság, valami visszatartott rugalmasság.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Bravó! És még te mondd, hogy nem tudsz gondolkozni! Nocsak! Most már igazán érdekel, hogy mit fogsz mondani, s gondolom, ezt te is észrevetted, hiszen ravaszabul nézel, mint valaha.

KŐR KIRÁLY:

- De nem, én nem vonatkozok el, csak éppen helyet változtatok. Akárcsak a liftben, benne vagy a liftben, beszélgetsz az emberekkel, semmi különös nem érzel, s közben elhagyjátok az első emeletet, a tizediket, a huszonegyediket, a város pedig ott marad alattad, míg te azt a mondatot igyekszel befejezni, amelyet még a földszinten kezdtlél el, és az első és az utolsó szó között ötvenkét emelet van. Amikor játszani kezdtem észrevettem, hogy belépek egy liftbe. Ne hidd, hogy elfeledkeztem a jelzálogról, vagy a vallásról. Csakhogy abban a pillanatban a jelzálog és a vallás olyan ruha volt, ami nem volt éppen rajtam; tudom, hogy a ruha a szekrényben van, de azt ugyan el nem hitetted velem, hogy létezik az a ruha abban a pillanatban. A ruha akkor létezik, ha felveszem.

Egyszer éreztem valamit a metrón, de aztán elfelejtettem...

Két-három nap múlva megismétlődött. Végül rájöttem, hogy mi az. Tudod, könnyű ezt megmagyarázni, de valójában csak azért könnyű, mert nem ez az igazi magyarázat. Az igazi magyarázatot egyszerűen nem lehet megmagyarázni. Fel kellene ülnöd a metróra, hogy veled is megtörténjen, de lehet, hogy ez is csak velem fordul elő. Látnod így van ez valahogy. A múltkor jól megfigyeltem, hogy is történik. Nem is gondolkodás volt az, azt hiszem már sokszor mondtam neked, hogy sose gondolkozok, csak mintha egy utcasarkon állnék, és magam előtt látnám, amit gondolok, de nem gondolom, amit látok. Érted? A Mértékletesség^{III} szerint mindnyájan egyformák vagyunk, és általában (így mondja: általában) az ember nem gondolkozik csak úgy, a maga kedvéért. Tegyük föl, hogy így van, nomármost én a Saint-Michel állomáson szálltam föl a metróra és tudtam, hogy körülbelül egy perc múlva az Odeonhoz érünk. Ha most nekiállnék, és elmesélnék neked mindent, amit láttam, el se hinnéd, mert csak ugyan jó ideig tartana. Pedig csínján bánnék a részletekkel. Hogy csak egyetlen példát említsek, a Pikk Dámán^{IV} az a zöld ruha volt, amelyet mindig akkor vett fel, ha a

III A tarokk huszonkét adalapjából a XIV. Egy nőalakot ábrázol, amint folyadékot tölt egyik korsóból a másikba. Jelentése összetett, a takarékoság és a higgadság fogalomkörében mozog.⁹

IV A tarokk egyik uralkodó lapja az ötvenhat színes lap közül. A pikk (botok) a parasztságot, a vállalkozást, általában a munkát szimbolizálja. A dáma sötét hölgy, komoly, jó tanácsadó, anya.¹⁰

Club 33-ba ment, ahol a Bolonddal^V Játszottam. Láttam a csíkokat, a szalagokat, az oldaldísz, a gallérját... Aztán a Pikk Dáma arcát néztem, meg a gyerekekét, majd a Káro Lovag^{VI} jutott az eszembe, aki a szomszédban lakott és amikor beszélt, úgy ki-düllesztette a mellét, mint egy idomár. Ne felejtse el, hogy csak egy parányi töredékét mondtam el annak, amit gondoltam és láttam. Meddig tarthatott még ezt a parányi töredéket elmondtam?

KÁRÓ KIRÁLY:

- Nem tudom, mondjuk, két percig.

KŐR KIRÁLY:

- Mondjuk két percig. Két perc és mindössze egyetlen töredékét mondtam el. Ha mindent elmondanék, amit láttam, ha mindezt részletesen elmesélném, tovább tartana két percnél, nem?

KÁRÓ KIRÁLY:

- Egy jó negyedórába is beletelne, ha mindezt valóban láttad és hallottad.

KŐR KIRÁLY:

- Egy jó negyedórába is beletelne, mi? Akkor most azt mondd meg nekem, hogy lehet az, hogy hirtelen érzem, megáll a metrő és látom, hogy a Saint-Germain-des-Prés-nél vagyunk, ami pontosan másfél percre van az Odeontól. Alig másfél perc a te időd szerint és a metrőé szerint... meg az én órák szerint, a pokolba velük. Akkor, hogy lehet, hogy egy negyedórát gondolkoztam, mi? És megismétlődött azóta is, most már mindenütt megtörténik velem. De csakis a metrón tudom megfigyelni, mert amikor a metrón utazok, úgy érzem magam, mintha egy órába volnék bezárva. Az állomások a percek, érted, mármint a ti időtök, a most szerint, de én tudom, hogy más idő is van,¹³ és csak gondolkozok, gondolkozok... Ha mindig úgy tudnék élni, mint azokban a percekben, vagy mint amikor játszok, és az idő is változik... Van fogalmad róla, hogy mi minden beleférne másfél percbe... És akkor az ember évszázadokig is élhetne, nem csak én, ha rájönnének a nyitjára, ezerszer tovább élhetnének, mint ahogy most édegélünk az órák miatt, a percek és a holnaputánok tébolya miatt...

KÁRÓ KIRÁLY:

- Dereng is valami, hogy igazad van, de minden, amit sejtessz és amit én a te sejtésednek gyanítok, szertefoszlik majd, - mint mindig -, mihelyst az utcán leszek, és visszazökkenek a mindennapi életembe.¹⁴ Ebben a pillanatban biztos vagyok benne, hogy

^V A tarokk huszontkét adalapjából az egyetlen számozatlan. Udvari bolondnak öltözve batyuját egy boton, vagy fakanálon cipeli, álmódorva megy, rá sem hederít, hogy egy kutya a combjába harap. A könnyelműség, az ihlet szimbóluma.¹¹

^{VI} A tarokk egyik uralkodó lapja az ötvenhat színes lap közül. A lovag fiatalember, külföldi, szőke és az érkezés fogalma kapcsolódik hozzá.¹²

van abban valami, amit mondasz, ami nem a félőrültségedből ered, és nem is abból, hogy elillan előled a valóság, és csak torz mását hagyja cserében, amiből aztán te reményt szősz. Mindazt, amit ilyen pillanatokban mondasz el nekem (és már több mint öt éve egyre csak mondogatod és másoknak is hasonlókat mondasz), nem lehet úgy hallgatni, hogy az ember meg tudná ígérni: később még gondolkodik ezen. Alighogy az utcára érek és már csak az emlék ismételteti a szavakat, nem pedig te, egyszerre minden csak képzelgés, egyhangú handabandázás lesz (hisz mások is mondanak ilyet, lépten-nyomon hasonló vallomásokkal találkozunk), a csodálkozás pedig bosszankodásba torkollik, én legalábbis úgy érzem ilyenkor, hogy te alaposan rászedtél. De mindig csak másnap, nem pedig amikor magyarázod, mert akkor érzem, hogy van valami, ami be akar jutni valahová, egy fénysugár, mely szeretne fellobbanni, vagy inkább mintha szét kellene törni valamit, széthasítani tetőtől talpig, akár egy fatörzset, melybe éket vernek és tövig kalapálják. Neked pedig már nincs erőd, hogy bármit is kalapáljál, én meg azt sem tudom, hogy milyen kalapács is kellene egy olyan ék beverésére, amit szintén nem tudok elképzelni.

Miért ne tudnám megtenni azt, amit te, miért ne tudnék én is fejfel a falnak rohanni? Én gondosan a valóság fölé helyezem a szavakat, melyek képet akarnak adni rólam, megfontolás és gyanakvás oltalma alá rejtőzöm, pedig mindez csak valami ostoba dialektika. Kezdem érteni, miért ereszkedik ösztönösen térdre az ember ha imádkozik. A helyzetváltoztatás változtatást jelképez a hangban, abban, amit mondani készül, magában a mondanivalóban. Ha sikerül meglesnem ezt a változást, minden, ami még egy pillanattal ezelőtt önkényesnek tetszett, most mély értelemmel telik meg, egészen leegyszerűsödik és egyszersmind elmélyül.

KŐR KIRÁLY:

- Urákkal teli mezők. Láthatatlan urnák tömege, egy végtelen mezőn eltemetve. Ott kószáltam és meg-megbotlottam valamiben. Azt mondod, hogy álmodtam, mi? Hát idefigyelj, ez történt: időnként meg-megbotlottam egy urnában, végül aztán rájöttem, hogy az egész mezőt urnák borítják, ezer meg ezer, és mindegyikben egy halott hamvai vannak. Emlékszem rá, akkor leguggoltam és addig vájtam a körmömmel a földet, míg egy urnára nem találtam. Igen, emlékszem rá. Emlékszem rá, azt gondoltam: „Ez biztos üres lesz, mert ez az én urnám.” De nem, szürke por volt benne, akárcsak a többiben, bár azokat nem láttam.¹⁵

KÁRÓ KIRÁLY:

- Igen, vannak pillanatok, amikor már legszívesebben halott lennék. Gondolom sokan ugyanezt mondanák a helyemben. De hogy is tudnék beletörődni, hogy te magaddal viszed a sírba, amit ma éjjel nem akarsz elmondani nekem,¹⁶ hogy még a halálból is folytatod az üldözést, és mindig odaát maradsz, még ha énnekem a lelki nyugalomba

kerül is, a katedrámba és abba a tekintélybe, amit nem vitatott tézisek és a pompásan megrendezett temetések nyújtanak az embernek. Ha egyszer valaki már semmiben sem elég biztos, az a legjobb, ha kötelességeket szab magának, amelyek aztán bolyaként a felszínen tartják.¹⁷

KŐR KIRÁLY:

- Nekem is volt annyi eszem, hogy rájöjjenek: itt minden kocsonya, minden remeg körülöttünk, s csak egyet tehet az ember: figyel egy kicsit, érez egy kicsit, hallgat egy kicsit, hogy észrevegye a lyukakat. Az ajtón, az ágyban: lyukak. A kézben, az újságban, az időben, a levegőben: minden csupa lyuk, akár a spongya, akár a szűrő, mely önmagát szűri...^{VII}

De ők, az amerikai tudomány, érted? A porszemüveg eltakarta előlük a lyukakat, semmit se láttak, elfogadták, amit mások láttak, és azt hitték, hogy ők látnak. Persze, hogy nem láthatták a lyukakat, rendkívül magabiztosak voltak, és vakon bíztak a receptjeikben, az injekcióikban, abban az átkozott lélekelemzésükben...¹⁸

Tulajdonképpen azt hiszik, hogy okosak. Okosnak tartják magukat, mert összegyűjtöttek és felfaltak egy halom könyvet. Nevetnem kell, mert végül is rendes fickók, és abban a hiszemben élnek, hogy nagyon nehéz és mély dolgokat tanulmányoznak és vizsgálnak véghez. Mint a cirkusban. Némely dologról azt hiszik az emberek, hogy az már a nehézség netovábbja, ezért tapsolnak a légtornásznak, meg nekem. Nem tudom, mit gondolnak, talán azt hiszik, hogy az ember darabokra szedi magát, hogy jól játsszon, vagy, hogy a légtornász minden szaltónál ínszakadást kap. Pedig nem ezek az igazán nehéz dolgok, hanem minden, amiről azt hiszik az emberek, hogy akár minden percben meg tudnák csinálni. Például nézni, vagy megérteni egy kutyát, vagy egy macskát. Ez aztán a nehéz, az igazán nehéz! Tegnap este gondoltam egyet és belenéztem ebbe a kis tükörbe, állítom, rettenetesen nehéz volt, majd kiugrottam az ágyamból. Képzeld csak el, hogy önmagadat látod, már ettől is félőráig futkos a hideg az ember hátán. Tulajdonképpen nem én vagyok ez a fickó, már az első percben is világosan éreztem, hogy nem én vagyok. Rajtakaptam féloldaltól, és rájöttem, hogy nem én vagyok. Éreztem, és ha az ember érez valamit... De úgy vagyunk vele, mint Palm Beachben a hullámokkal: csak úgy zúdulnak rád a hullámok, egyik a másik után... Az egyiket még fel sem fogtad, már jön is a másik, jönnek a szavak... Nem, nem a szavak, hanem amit a szavak magukban rejtene, ez a ragacs, ez a nyál. És jön a nyál, mely elborít, és meggyőz, hogy te vagy az ott a tükörben. Hát persze, hogy is nem vettem észre! De még mennyire, hogy én vagyok, ez a hajam, ez itt a forradás. És az

^{VII} F. E. egy beszélgetés során elmondta nekem véleményét a posztmodern irodalmi alkotásról. Metaforája szerint ez az irodalmi mű olyan, mint egy szoba ablakok nélkül, talán tükrökkel, melyek egymásra mutogatnak.

emberek nem veszik észre, hogy csakis a nyálat fogadják el, azért tudnak olyan könnyen a tükörbe nézni. Vagy késsel kenyeret vágni. Vágtál te már késsel kenyeret?

KÁRÓ KIRÁLY:

- Előfordul.

KŐR KIRÁLY:

- És milyen nyugodt tudtál maradni, én képtelen vagyok rá. Egy este minden szanaszét repült a kezemből, úgy, hogy a kés majdnem kiszúrta a szemét a szomszéd asztalnál ülő japánnak. Még Los Angelesben történt, rettenetes botrány kerekedett. Amikor megmagyaráztam, bevittek. Pedig azt hittem, hogy olyan könnyen meg tudok mindent magyarázni.

Ott van a kenyér a terítón. Senki sem tagadhatja, hogy szilárd tárgy, csodálatos színű, illatú. Valami, ami nem én vagyok, valami más, rajtam kívül álló. De ha megérintem, kinyújtom az ujjamat és megragadom, akkor csak változik valami, nem gondolod? A kenyér rajtam kívül van, az ujjaimmal azonban megérintem, érzékelem, érzem, hogy ez a világ, de ha egyszer érzem és meg tudom érinteni, akkor valójában nem is mondhatjuk, hogy az a másik tárgy, vagy szerinted mondhatjuk?

KÁRÓ KIRÁLY:

- Barátom, már évezredek óta szakállasok egész serege törí a fejét rajta.

KŐR KIRÁLY:

- A kenyérben nappal van. És én meg merem érinteni, kettévágom, a számba veszem. Tudom, semmi se történik: éppen ez a rettenetes. Felfogod, hogy milyen rettenetes, hogy semmi se történik? Elvágod a kenyeret, belemélyeszted a kést, és minden marad a régiben. Én ezt nem értem.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Elég értelmes kritikus vagyok, látom a korlátaimat, s tudom, hogy mindaz, amin most elmélkedem, mélyen az alatt a szint alatt van, ahol te igyekszel előrehaladni félmondatokban beszélve, sóhajtozva, hirtelen haragra gyúlva, fel-felzokogva. Ó, jaj a kritikus csak szálnalmas végterméke valaminek, ami zamatként, a harapás és a rágás gyönyöreiként kezdődött. És ismét megmozdul a száj...

KŐR KIRÁLY:

- Egy fehér kövecske a kezemben. Én meg csak egy nyomurult sárga ló vagyok, és senki, de senki se törölheti le a könnyeimet.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Én magam undorodom a pufogó frázisoktól, de mindaz, amit az imént mondtál - azonkívül, hogy azt hiszem, olvastam már valahol -, nekem úgy hangzott, mintha egy álarc szólalna meg, kongón, hiábavalóan.¹⁹ Az ember sokkal távolabb áll tőled, mint bármely más barátjától. Pedig senki sem lehet közönségesebb, átlagosabb nálad, vagy

szánalmas sorsának inkább kiszolgáltatottja; látszólag minden oldalról megközelíthető vagy. Látszólag te sem vagy kivétel. Bárki lehet olyan, mint te, csak vállalja, hogy ő egy káros szenvedélyekkel megvert szegény ördög, nincs akarateréje, de csupa költészet és tehetség. Látszólag. Én az egész életemet azzal töltöttem, hogy a zseniket csodáltam, akiket bárki percek alatt lajstromba vehet és készséggel elismertem, mint akárki, hogy ezek a tünemények toronymagasan állnak felettünk, és velük kapcsolatban egyáltalán semmin sem szabad csodálkoznunk. Egyszerűen mások, akárhogy is vesszük. De hogy te miben vagy más, az rejtély, s ez a titokzatos különbözőzés idegesítő, mert nincs rá magyarázat. Te nem vagy zseni, nem fedztél föl semmit. Mindez azt bizonyítja, hogy nincs benned semmi túlvilági, de alighogy ezt kigondoltam, felvetődik bennem a kérdés, hogy nem éppen valami túlvilági van-e benned (amiről persze te tudsz a legkevesebbet). Elég jól tudom már, hogy mit gondolsz, mit élsz meg ezekből a dolgokból. De hagyjuk, csak azt akartam leszögezni magamban, hogy nincs magyarázat a kettőnk elválasztó távolságra, nem megmagyarázható különbségek okozzák. Ez nem csak téged, hanem minket is sújt, de úgy látom, hogy elsősorban te viseled a következményeit. Kedvem lenne nyomban hozzátenni, hogy angyal vagy az emberek között, de valami elemi becsületességéből lenyelem ezt a mondatot, igaz, csak azért, hogy aztán ügyesen fordítsak rajta egyet, és belássam, hogy talán az a helyzet, hogy ember vagy az angyalok között, valószínűség a valószínűtlenség között, vagyis miközöttünk.²⁰ Talán ezért simogatod az arcomat az ujjaiddal, pedig olyan boldogtalanlanná teszel vele, olyan áttetszővé, olyan jelentéktelennek érzem magam a jó egészséggemmel, a házammal, a feleségemmel, a tekintélyemmel. A tekintélyem miatt különösen. Különösen a tekintélyem miatt.

Benned a vágy előrébbre való, mint az élvezet, és meg is hiúsítja az élvezetet, mert a vágy arra késztet, hogy csak menj előre, kutass, de közben eleve utasítsd el a hagyományosság minden olcsó megoldását. Minden wagnerizmust²¹ félredobsz és helyette egy láthatóan kötetlen síkon mozogsz, ahol a zenéd korlátlan szabadságot élvez, ahogy a tárgytól elvonatkoztatott festménynek is lehetővé válik, hogy csak festmény legyen, semmi más.²² Igen ám, de ennek a zenének a birtokában, amelyet én metafizikus zenének neveznék,²³ mintha te önmagadat akarnád felkutatni és belemarni a valóságba, amely nap nap után elillan előled. Ebben látom stílusod mély ellentmondásosságát és erőszakos hatásosságát. Képtelen vagy kielégülést találni, ezért olyan vagy, mint a szakadatlan sarkantyúzás, mint a végtelen alkotás, melyben nem a befejezés jelenti az élvezetet, hanem a mindig újat kutató ismétlés, olyan képességek működtetése, amelyek maguk mögött hagyják a közvetlen emberit, de mit sem veszítenek közvetlen emberiségükből. És amikor így elmerülsz a folyamatos alkotásban, biztosan tudom, hogy nem menekülni akarsz. Az soha nem lehet menekü-

lés ha találkozóra megyünk, még ha némileg módosítjuk is a randevú helyét, ami aztán esetleg mögötte marad, arról tudomást sem vesz, vagy fölényesen megveted.

KŐR KIRÁLY:

- Csúnyán viselkedtem a múltkor.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Ugyan, felejtsd el.

KŐR KIRÁLY:

- De hát világosan emlékszem rá. És ha kíváncsi vagy a véleményemre, tulajdonképpen óriási voltam. Büszkének kellene lenned, hogy veled viselkedtem így; hidd el, senki mással nem tenném meg. Ez csak azt bizonyítja, hogy milyen nagyra becsüllek.²⁴ El kéne mennünk innen valahová, rengeteg mindent meg kell beszélünk. Itt...

KÁRÓ KIRÁLY:

- Náthás voltál. Jobban vagy?

KŐR KIRÁLY:

- Nem is voltam náthás.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Tulajdonképpen önző népség vagyunk, és azzal az ürüggyel, hogy gondoskodunk rólad, valójában a rólad alkotott képünket melengetjük, újabb és újabb örömekre lesünk, amit mind te szerzel nekünk, és egyre csak csiszolgatjuk a szobrot, melyet mi emelünk neked, és most körömszakadtából védekezünk.

De úgy is mondhatjuk, hogy te mintegy zálogban hagyod nálam a vízióidat, a zsembembe rakod őket, én élek velük, és én félek tőlük, és erről senki sem tud, még te sem. Ílyesmit nem vallhat be az ember neked, ahogy egy igazi nagy embernek bevalának, a mesternek, aki előtt egy jó tanács fejében magalázkodunk. Milyen evangélista vagyok én? Benned egy csöpp nagyság sincs, s ezt tudom, amióta megismerkedtünk, amióta a csodálóid közé szegődtem.²⁵ Ez már régen nem lep meg, pedig eleinte mindig megdöbbenett, hogy nincs benned nagyság, talán mert az ember nem szívesen mér minden jöttmentet ezzel a mércével. Nem tudom, hogy miért (nem tudom, hogy miért), hirtelen azt hittem, hogy mégiscsak van benned valami nagyság, amit nap nap után megcáfolsz (vagy mi cáfolunk meg, ami valójában nem mindegy; mert valljuk meg őszintén, hogy benned ott van annak a másik önmagadnak a szelleme is ami lehettél volna, és az a másik csupa nagyság; a szellemben mintegy ennek a mércének a hiánya tapasztalható, amelyet azonban tagadólag felidéz és magába foglal).

KŐR KIRÁLY:

- He egyszer meg tudnád írni... Nem énmiattam, tudod, mit számított nekem. De szépen kell megírni, úgy érzem szépen kell megírni.²⁶ Kitűnő a könyved. Olyan, mint egy tükör.²⁷ Bámulom az írókat, hihetetlen, hogy miket tudnak mondani.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Jól van, na, én csak szó szerint leírtam, amit Baltimore-ban mondtál nekem.

KŐR KIRÁLY:

- Igen, minden benne van, de valójában olyan, mint egy tükör.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Mit akarsz még? A tükör hű.

KŐR KIRÁLY:

- Több minden kimaradt. -Te többet tudsz, mint én, mégis az az érzésem, hogy több minden kimaradt belőle.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Igen, amit elfelejtettél elmondani. Rendben van, hogy minden változik, de még fél éve sincs, hogy te...

Arra gondolok, hogy a kritikusra sokkal nagyobb szükség van, mint ahogy magam is hajlandó vagyok elismerni, mert az alkotók képtelenek levonni a műveikből a dialektikus következtetéseket. Törvénybe foglalni a mű, vagy az improvizáció alapjait és transzcendenciáját.²⁸ Mindig erre kellene gondolnom a kétségbeesés perceiben, mikor fáj, hogy én csak kritikus vagyok.

KŐR KIRÁLY:

- Ne hidd, hogy csak erről van szó. Istenről is, barátom. Itt aztán igazán melléfogtál.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Gyerünk már, gyerünk haza, későre jár.

KŐR KIRÁLY:

- Igen, arról, amit te és a hozzád hasonlók Istennek hívnak. A reggeli fogkrém, azt hívjátok ti Istenek. A szemétláda, azt hívjátok ti Istenek. A félelem, hogy felfordultok, azt hívjátok ti Istennek.²⁹ És te arcátlanul belekeveredtl ebbe az ocsmányságba. Egy rakás záptojás az egész, te meg ott káralsz a tetején, és nagyon elégedett vagy az Isteneddel. Nem kell a te Istened, az sose volt az enyém.³⁰

KÁRÓ KIRÁLY:

- Én csak azt mondtam, hogy...

KŐR KIRÁLY:

- Nem kell a te Istened. Miért fogadtattad el velem a könyvedben? Én nem tudom, hogy van-e Isten, én csinálom az én Istenemet, nincs szükségem a kitalálásaidra és most nyomban kitörlöd ezt a részt a könyvedből.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Ha ragaszkodsz hozzá. A második kiadásban.

KŐR KIRÁLY:

- De főképp nem fogadom el a te Istenedet. Ne is próbálkozz vele, megtiltom. És ha valóban az ajtó túlsó oldalán áll, egye meg a fene. Semmi érdeme sincs benne, hogy átjutott oda, hiszen ő az ajtónyitogató. Bérúgni az ajtót, az igen. Ököllel betörni, magömlést rá, egy álló napig hugyozni rá.³¹ Azt hiszem New Yorkban annyira kitártam az ajtót, hogy át tudjak menni, de aztán ez a gyalázatos a pofámba vágta az ajtót, mert még sose imádkoztam hozzá, mert sose is fogok imádkozni hozzá, mert semmi közöm ehhez az egyenruhás portáshoz, ehhez a borraivalóért serénykedő ajtónyitogatóhoz, ehhez a...

Éppolyan egyedül vagyok, mint ez a macska, sőt még sokkal inkább egyedül, mert én tudom, ez meg nem.

Azt hiszem víz nélkül akartam úszni. Azt hiszem, hogy neked van igazad, kitűnő a könyved.

KÁRÓ KIRÁLY:

- Gyerünk, nem sértődöm én meg, ha valami rosszat találsz benne.

KŐR KIRÁLY:

- Nem arról van szó, kitűnő a könyved, mert... mert nincs benne urna, olyan tiszta, áttetsző. Mi...

Mondom, hogy víz nélkül akartam úszni! Azt hittem... biztosan örült vagyok... azt hittem, hogy egy nap valami mást fogok találni. Elégedetlen voltam, azt gondoltam, hogy minden ami jó csak egérfogó, nem tudom másképp megmagyarázni. Egérfogók, hogy megalkudjon az ember, érted, hogy azt mondja, hogy minden jól van, ahogy van. Csapdák barátom... mert az nem lehet, hogy nincs benne valami más, nem lehet, hogy amikor már olyan közel vagyunk az ajtó túloldalához...³²

Úgy fogok meghalni, hogy nem találtam meg...

KÁRÓ KIRÁLY:

- Mit akartál te megtalálni, barátom? Ne kívánj lehetetlent, amit te megtaláltál elég lenne...

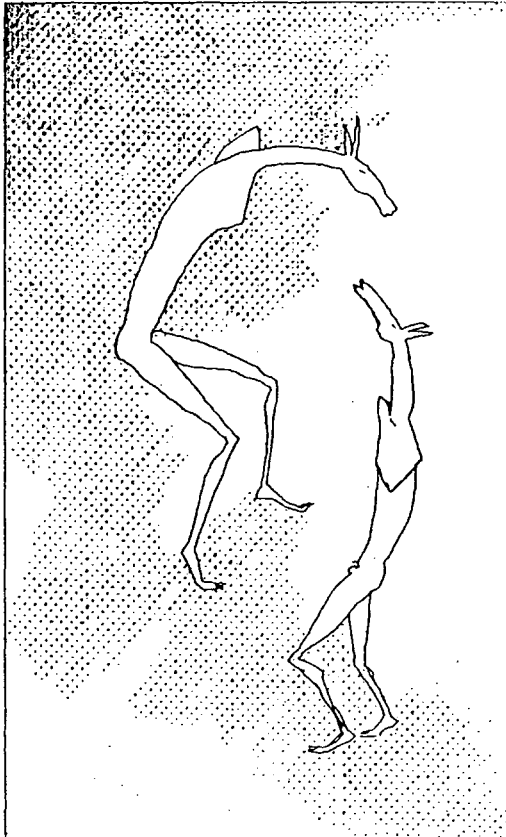
KŐR KIRÁLY:

- Tudom, neked igen. Fogalmad sincs, hogy néhányszor már-már kitárult az ajtó, már-már kitárult az idő. Egész életemben csak azt kergettem, hogy végre kitáruljon az ajtó. Csak egy picit, egy résnyire... New York jut az eszembe, egyik este. Úgy tűnt, mintha - nagyon távol, de saját magamban - állna valaki mellettem... Pontosabban nem is valaki. Nem valaki, az ember hasonlatokat keres... A bizonyosság volt, a találkozás, mint néha, amikor álmodsz, nem igaz? amikor minden sikerül, egyszer se kapsz piros lámpát az autóddal, minden úgy megy, mint a karikacsapás. És ami mellett volt, ugyanolyan volt, mint én, csak nem a térben foglalt helyet, nem New

Yorkban volt, főképp nem az időben, nem később... nem is volt később... Egy pillanatra más se volt, csak az örökké.

Semmit se mondhat az ember, mert te nyomban lefordítod a te mocskos nyelvedre. Én nem tehetek róla, ha te angyalokat látsz. Én nem tehetek róla, ha a többiek eltátják a szájukat, és kijelentik, hogy elértem a tökéletességet. Az a legborzasztóbb, hogy én nem vagyok semmi, és igazán semmi, de semmi, amit játszik, és amit az emberek megtapsolnak, igazán semmi. Hogy magyarázzam meg neked?

Szeged, 1991. november 10.

Jegyzetek

1. Kurt Seligmann: *Mágia és okkultizmus az európai gondolkodásban*
Gondolat Kiadó Bp. 1987. 268-269. p.
2. Uo.
3. Aurelius Augustinus: *Vallomások*
Gondolat Kiadó Bp. 1987. 360-361. p.
4. Keith Jarret: *Book of Ways*
1987. dupla lemez
5. Martin Heidegger: *Lét és idő*
Gondolat Kiadó Bp. 1989. 289-296. p., 323-332. p.
6. Georges Bataille: *A szem története, Madame Edwarda, A halott*
Európa Könyvkiadó Bp. 1991. 77-88. p. és
Ladislav Klíma: *Sternenhoch herceg szenvedései*
Európa Könyvkiadó Bp. 297-305. p.
7. *Der Himmel über Berlin*
rendezte: Wim Wenders
8. William Shakespeare: *All 37 Plays, All 160 Sonnets and Poems*
Chancellor Press London 1989. 812. p. 64-66. 1.
9. Kurt Seligmann: *Mágia és okkultizmus az európai gondolkodásban*
Gondolat Kiadó Bp. 1987. 270. p.
10. Uo. 268-269. p.
11. Uo. 270. p.
12. Uo. 268-269. p.
13. Ludwig Wittgenstein: *The Blue and Brown Books*
Basil Blackwell Second Edition 1969. 109. p.
14. E. T. A. Hoffmann: *Az arany virágcserep*
Európa Könyvkiadó Bp. 1982. 5-19. p.
15. Wolfgang Amadeus Mozart: *Requiem* és
Keith Jarret: *Organ Hymns Spheres* 1976. dupla lemez
16. Platón: *Összes Művei* I. köt.
Európa Könyvkiadó Bp. 1984. 1074-1115. p.

17. Henrik Ibsen: *Nóra*
Európa Könyvkiadó Bp. 1976.
18. Sigmund Freud: *Mózes*
Európa Könyvkiadó Bp. 1987. 211-252. p.
19. Dylan Thomas: *Versei*
Európa Könyvkiadó Bp. 1979. 84. p.
20. Hamvas Béla: *Silentium, Titkos jegyzőkönyv, Unicornis*
Vigilia Bp. 1987. 186-188. p.
21. Friedrich Nietzsche: *Válogatott írásai*
Gondolat Könyvkiadó 1984. 366-368. p.
22. Perneczky Géza: *Klee*
Corvina 1967. 21. Virág-idők 1927.
23. Keith Jarret, Dewey Redman, Charlie Haden, és Paul Motian: *Eyes of the heart*
24. Friedrich Nietzsche: *Im-ígyen szólá Zarathustra*
Göncöl Kiadó Bp. 1988. 73-75. p., 79-81. p.
25. *Buddha beszédei*
Helikon Kiadó Bp. 1989. 23-24. p.
26. Julio Cortázar: *Az összefüggő parkok*
Kriterion Könyvkiadó Bukarest 1983. 202-257. p.
27. Platón: *Összes Művei* II. köt.
Európa Könyvkiadó Bp. 1984. 649-685. p.
28. Aristoteles: *Metafizika*
ELTE BTK (kézirat) Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat 1957.
29. Martin Heidegger: *Lét és idő*
Gondolat Kiadó Bp. 1989. 432-452. p.
30. D. H. Lawrence: *Lady Chatterley's Lover*
Penguin Books London 1961.
31. *A szakács, a tolvaj, a felesége és a szeretője*
rendezte: Peter Greenaway
32. William Blake: *The Complete Poems*
Penguin Books London 1962. 188. p. 15-16. l.

Kötél Emőke

Benyomások Kundera „elviselhetetlen” könnyűségéről

— *Regény a regényről* —

„Ez a könyv nem több, mint egy gyakorló regényíró vallomása.” Válogatott esszék gyűjteménye, pontosabban hét részből álló esszé - a szerző szerint. Szerintem inkább hét esszészerű részből álló regény. Regény, amelyben megfogalmazza követelményeit a regénnyel szemben; összegyűjti egy jó regény kulcsszavait; elemzi a regény nagy alakjainak regényeit. Vagyis: ez a könyv nem kevesebb, mint beszélgetés Cervantessel, Broch-val, Kafkával és Milan Kunderával.

Tegyük sűrűvé a regényt! - mondja Kundera, és beolvaszt mindent ebbe a kötetbe. Láncra - logikus láncra - fűzi, amit fontosnak tart: esszé, költői történet, műelemzés, riport. Sőt nemcsak variál ezekkel, hanem ezeket is variálja: interjút vág szét, játszik regénye szereplőivel, hol itt-hol ott lépteti föl őket. - Miközben minden, számára fontos „nagy egzisztenciális témát” érint. Kaland, érzelmek, történelem, irracionális, idő, időtlenség, mítosz.

„Nem filozófus vagyok, hanem regényíró” - hangoztatja a szerző és mást sem tesz, mint filozofálgat, amúgy csendesén, magában, mindenki előtt tagadva; filozófusok egész sorával érvel, cáfol. Az első részben megállapít egy tételt, s azt boncolgatja a továbbiakban: Egyetlen bizonyosság van, a bizonytalanság bölcsessége, mely nem más, mint a regény bölcsessége. A regénynek fel kell tárnia a bizonytalanságot, a viszonylagosságot - a lét ismeretlen részecskéit. „A regény egyetlen erkölce a megismerés.” Erre a közös témára fűzi fel hét kis gyöngyszemét. Mint a zenében: a hangok egyenértékűek. Egy jól megkomponált szimfónia, váltakozó gyorsaságú tételekkel. Mulattat, meghökkent, elvarázsol. Hét tétel - mint regényei többségében -, melyek mindegyike önmagában is befejezett egészet alkot. Mint minden műve, ez is felhívás: játékra, álomra, gondolkodásra, s felhívás az időhöz.

A regény szelleme: viszonylagosság, kétely, kérdés. A lét alappillérei. Kafka végeláthatatlan labirintusa... bolygónk kisiklott pályájáról - teljességgel érthetetlen. A világ csapda. S a regény annak vizsgálata, mi is az emberi élet ebben a csapdában. Hiszen a világ bezárul körülöttünk: „én vagyok én”. Ennek megragadása tehát az egzisztenciális probléma megragadása. Az író tehát a lét kutatója. S Kundera a „jelképek erdejében” kihúzott fonallal vezet végig bennünket - a gondolat irracionalitásán. Hol Vergiliusként, hol mint Beatrice.

Paradoxonok között botladozunk. Megközelít minket a modern idők kunderai végparadoxon-ja. Vagy mi közelítjük meg őt? Szeretefoszló értékeink és álmaink töredékeiben gázolunk. Megpillantani, megközelíteni, megragadni a vég pillanatát - ez a regényíró feladata. Fölfedezni, hogy ebben a pillanatban hogyan változik meg minden egzisztenciális kategória értelme. Vagyis: a Kundera által fontosnak tartott alapfogalmak hogyan értelmeződnek át Kundera regényeinek jelkódjaivá.

Azt vizsgálja, amit tagad, hogy vizsgálná: a lét valamelyik volatkozását. El akarja hitetni velünk, hogy semmit sem akar elhitetni velünk. Ő maga a paradoxon, s ő maga irányít bennünket a végparadoxon felé, hogy mi is - mint megannyi regényíró, saját kis történelmünk alkotói - megragadhassuk azt a pillanatot. - Már nincs hely és lehetőség, hogy a megtalált pillanatban elmeneküljünk önmagunk elől. A regény képzeletvilága törékeny, veszendő világ - a lét veszendő.

Kundera elégedetlen az Isten teremtette világgal. Újat teremt. Bár sejti, hogy Isten kajánul vigyorogva figyeli. De tudja, ha mindenki egyformán látná a világot, akkor a lét elszürkülne, a pillanat megfoghatatlanná válna - a regény eltűnne.

Kundera átfogja az egész klasszikus műveltséget, az európai történelmet. Megszilárdult benyomások, visszatérő gondolatok, melyekre felépít mindent. „Hosszú haj-sza néhány illanó meghatározás után.” Vajon tudta-e, hogy ő is belépett az Alvajárókhoz? Feltehetően igen, de mint profi, hallgat róla. Hiszen nagyon is jól tudja, hogy mi nagyon is jól tudjuk.

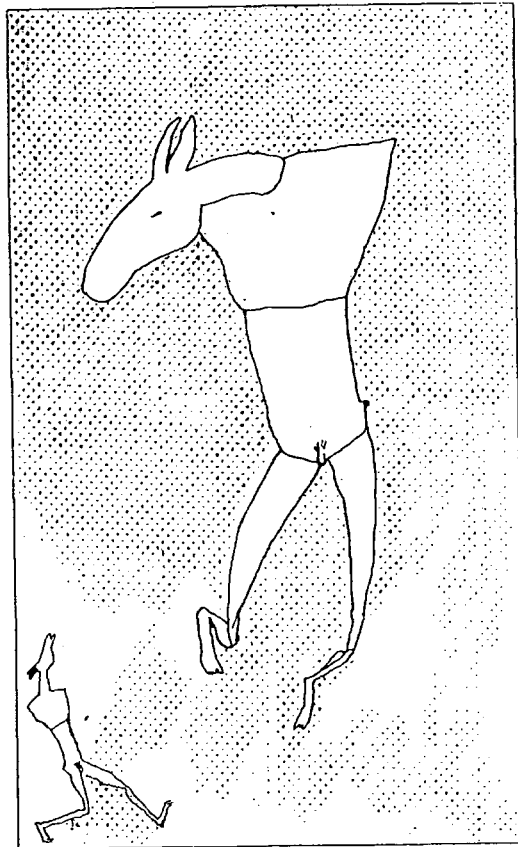
A világ egy álarcosbál, s mi ugyanúgy üres formák közt keresgélünk, ahogy hősei is. Svejkek, K.-k és Don Quijoték futkosnak a lapokon. Nem a történelem viszi őket, ők viszik a történelmet. - Ebben a kunderai megvilágításban olvashatjuk végig korábbi Kundera-élményeinket: ...„a távoli visszhangok egyberinganak” (Baudelaire)...

Ha „Dosztojevszkij az ész tébolyát ragadja meg”, akkor Kundera a cselekvésképtelenség tébolyát boncolgatja. Megteheti, hiszen senkihez és semmihez nem kapcsolódik, egyedül „Cervantes alábecsült örökségéhez”. Kellően profánul azt is mond

hatnám, hogy valamennyien Cervantes fogadójából léptünk ki. Kundera is ezt teszi, miközben nyitott szemmel figyeli, hogy olvasói senkihez és semmihez nem kapcsolódnak, egyedül az ő izgalmasan megírt regényéhez. Mely nem másról szól, mint a regényről. Vagyis létünk megragadhatatlan paradoxonjairól. Rólunk.

Milan Kundera: A regény művészete

Európa Kiadó, 1992. Ford. Réz Pál

Vincent B. Leitch

A kezdetek: nyelvészet, pszichoanalízis, antropológia

Ádám újabb vétke

Elképzelhetünk tehát egy olyan tudományt, amely a jelek életét tanulmányozza a társadalmi életen belül; ... amelyet mi (a görög *semeion* 'jel' szó alapján) szemiológiának nevezünk. Ez arra hivatott megtanítani bennünket, miben állnak a jelek, s milyen törvények igazgatják őket. Mivel a szemiológia még nem létezik, nem tudjuk megmondani, hogy milyen lesz...*

Ferdinand de Saussure, a *jelek* tudományának huszadik századi atyja, egy szűz terület határait jelöli ki, s adományozza annak a görög nevet.¹ Ez az ádami kísérlet, mely az első világháború lövészárokharcai idején kapott nyilvánosságot, megjelenése óta döntően befolyásolja a legtöbb jelről és interpretációról való vitát. Saussure egycsapásra megteremtette a korszak intellektuális válságára adható válasz lehetőségét.

A saussure-i jelelmélet: Minden jel egy formát és egy fogalmat kapcsol össze, egy jelölőt egy jelölttel, ahogy az „eraser” [iresər] szó hat angol fonémájának együttese előhívja az „erasor” (radír) tiszta ideáját az agyban. Lényegében a jel két komponensének, a jelölőnek és a jelöltnek a kapcsolata tetszőleges. Például egy finn fülnek és szemnek a „pyyhekumi” szó fonémái a radír fogalmát sugallják. De mondjuk egy finnek azt, hogy [iresər], és nem kapunk választ, mivel számára ez az angol hangsor jelentés nélküli. A jelölő tetszőleges. (Az egyetlen apró kivétel a hangutánzószó, ahol a jelölő hangalakját az utánzás befolyásolja.) Nemcsak a jelölő, de a jelölt is tetszőleges: a „relay” szó, melynek jelentése Chaucer idejében „friss kopók vagy vágatató lovak üldözőben” volt, manapság „egy elektromágneses eszköz az áramkörben lévő más eszközök távirányításához”. A fogalmak gyakran változnak. Bárkit meggyőz erről az *Oxford English Dictionary*. Nincs szükségszerű, természetes vagy lényegi jelentés - nincs egy lényeges tulajdonság - mely meghatározná vagy rögzítené egy jelölő jelöltjét: egy jelölőhöz kapcsolt fogalom bármilyen formát ölthet. A jel mindkét

* Ferdinand de Saussure *Bevezetés az általános nyelvészetbe* című könyvéből vett idézetek Bokorné Lőrinczy Éva fordításai

komponensének tetszőleges természete a jelölő és jelölt közti kapcsolatot differenciálissá, helyesebben relatívvá teszi. Egyik esetben sem egyszerű azonosításról, hanem *differenciáról* van szó.

Mi a *differencia* lényege? Ahhoz, hogy egy nyelvben bármely jelölő jelentést fejezzen ki, különböznie kell más jelölőktől. Ugyanígy egy nyelvi rendszer minden egyes jelöltjének különböznie kell az összes többi jelölttől, bármilyen minimális is az eltérés. A jelek működéséhez a nyelvben elengedhetetlen a különbség. Ezek a vizsgálódások -amíg nyelvészeti szabályoknak tekintjük őket - kiállják az empirikus próbát. (Saussure tömören így fogalmaz: „A nyelvi rendszer olyan hangbeli különbségek sora, amely fogalmi jellegű különbségek sorával fonódik össze” (153). Egy nyelvi jelet a különbségek hoznak létre, amelyek elkülönítik a hangzó alakot és a tiszta ideát az összes többi jel alakjától és ideájától: a jel mindig más - különböző. Vagyis „egy nyelvi töredék végső elemzésében sohasem alapozható másra, mint arra, hogy nem felel meg semmi rajta kívül állónak” (151). Egy jel az, ami a többi nem.

Saussure ragaszkodik a nyelvi *rendszerhez*, mint a jel területéhez. Jelek nem léteznek rendszeren kívül, ez pedig a különbségek rendszere. „Ha a jelöltet vagy a jelöltöt vesszük, a nyelv nem tűr sem fogalmakat, sem olyan hangokat, amelyek a nyelvi rendszernél előbb léteztek, hanem csakis olyan fogalmi jellegű és hangbeli természetű különbségeket, amelyek ebből a nyelvi rendszerből erednek” (153). A jelemélet elfogadása a nyelvi rendszer elsődlegességének elismerése. A nyelv (mint rendszer) biztosítja a jel lehetőségét. Nincs nyelv „előtt” és nyelven „kívül”.

A jelek elmélete Saussure-t törvényszerűen a nyelv mint rendszer elméletéhez vezeti. Ennek oka a jelek differencialitása és tetszőleges volta, mely Saussure-t arra készíti, hogy a nyelvi rendszert mint elsődleges alapot lássa és helyezze el. Különbséget téve *langue* (nyelv) és *parole* (beszéd) közt, a teljes nyelvi rendszert kettősnek mutatja be: nyelv/beszéd, intézmény/esemény, rendszer/megvalósulás, társadalmi/egyéni, nyelvtan/használat, szabályok/ kifejeződések, szinkronia/diakronia, modell/adat ... és lehetne folytatni. Saussure szinte kizárólag a *langue*-ra összpontosít - inkább a nyelv strukturális mint empirikus oldalára. Így Saussure a strukturalizmus új elméletíróinak előfutára: számára a nyelv főleg hierarchikus elemek és erők tudatalatti rendszere, melyeket egy rendszeren belül egymástól való különbségeik és egymáshoz való viszonyaik határoznak meg.

A jelölő és a jelölt kapcsolata alapján a jel háromféle típusát különböztetik meg a szemiotológiában.² Az *index* oksági kapcsolatot fejez ki: a sötét felhők esőt jelentenek, a füst tűzre utal, a zokogás bánatot jelöl. Az *ikonban* a kapcsolat hasonlóságon alapszik: a portré egyedi személyt ábrázol. A *szimbólumban* (vagy pontosabban a *jelben*) a kapcsolat tetszőleges: a fejbólintás „igen”-t jelent, az [iresor]

pedig radírt. Saussure leginkább a *jelre* (szimbólumra) összpontosít - a *tetszőleges* jelölőre és jelöltre.

Egy alapos szemiológiai interpretáció, például az alkímia vagy az asztrológia szerkezetének interpretációja, olyan szabályok és konvenciók térképét nyújtja, melyek a tudás e területén működnek. Mivel többé nem hiszünk ezekben a tudományokban, az elemzés a jelekkel és nem az indexekkel foglalkozik. Bár az, hogy hiszünk-e bennük, nem számít. Az eredmény ugyanaz. Szabályok és konvenciók (struktúrák) feltérképezése nem az igazság felfedezését jelenti. A szemiológia nem keresi az igazságot. A szemiológia a jelölő működésére, nem az igazságra összpontosítva, a jelölés folyamatának alapjait tárja fel - a jelentés létrehozásában felhasznált kódokat vagy jelrendszereket. Ezek szerint az asztrológia és mondjuk a meteorológia nem igaz állítások tudományai, hanem „beszédrendszerek”. Saussure az ilyen szemiológiai analízissel megmutatta a minden emberi interpretáló tevékenységben benne rejlő öröket, feltárva azokat az aprólékos vizsgálat számára.

Élete vége felé Saussure rengeteg energiát fektetett a költészetből vett tulajdonnevek elrejtett anagrammáinak gyűjtésébe. Azon fáradozott, hogy felfedjen egy, a költői jelentés létrehozásában használt jelölő kódot.³ Valójában egy új olvasási mód létrehozására törekedett, magától a jeltől az elkülönített szótag felé fordulva. Azonban kétségei voltak, mivel felismerte, hogy soha nem tudná meghatározni az anagrammák valódi szerepét. Alkotnak-e a költők ilyen jelölő kódokat? Az eszközök véletlenszerűek vagy megtervezettek? Saussure bűnös módon folytatta a költészet kreatív interpretálását, rengeteg jegyzetet állított össze, de mindvégig az interpretáló látnok szerepének határán maradt. „L' 'anagramme' n'est pas à définir comme une dislocation réglée en mal de complétude, mais comme une multiplicité infixable, indécidabilité radicale qui défait tous les codes.” (Az 'anagrammá'-t nem lehet úgy definiálni, mint szabályozott rendellenesség, melyből hiányzik a teljesség, hanem mint egy meghatározatlan sokaság, egy radikális eldönthetetlenség, mely megsemmisít minden kódot.)⁴

Azt is mondhatnánk, a saussure-i életmű napjaink allegóriája. Felidézhetjük a modern kritika vagy interpretáció történetét, mely mindig a szerkezeti szabályokat kereső szigorú tudomány és a kreatív olvasást hirdető indiszkrét művészet közt mozog. A háború utáni strukturalizmustól az úrkorszak posztstrukturalizmusáig követhetjük nyomon az eltolódásokat az elemzés tárgyáról az olvasóra, a mű generatív elméletéről a beszéd textuális vagy retorikai elméletére, a jelek kodifikálásáról az (elszigetelt) jelölők láncolatainak felrobbantására, a törvényről az anarchiára, az egzakt tudományról az extrém művészetre, a komolyságról a játékra. (Bár Saussure ádami bűne hiányzik napjainkból.) Az ellentétpárokat lehetne még szaporítani. Leegyszerűsítve, Saussure pályafutása a modern hermeneutikai vállalkozás határait mutatja meg. Jelelmélete ki-

indulópontul szolgál. Ahogy teljesebbé válik az anagrammákról szóló műve, egyre tisztábban látjuk a végpontot. Vagy legalábbis rekonstruálhatjuk, milyen lehetne a vég. De mindez feltételezés.

Az álmok nyelve

Az ember és a jelölő kapcsolatának, ebben az esetben az exegézis folyamatának legkisebb változása a történelem egész folyamatát megváltoztatja, azzal, hogy módosítja a létét rögzítő sorokat.⁵

- Jacques Lacan

Saussure megváltoztatta az ember és a jelölő közti kapcsolatot, előidézte az interpretáció tudományának és művészetének válságát. Jacques Lacan, mai francia pszichoanalitikus korán felfedezte Saussure jelentőségét, s felhasználva a nyelvészet és a szemiológia eredményeit, hozzáfogott a hagyományos freudi elmélet megújításához. Saussure és Freud háború utáni átdolgozásában Lacan a freudi szövegek újfajta megközelítését, a strukturalista törekvések mentén való újraértelmezését követeli. Lacan szerint „a tudatalatti és a nyelv struktúrája megegyezik” és „az álommunka a jelölő törvényeit követi” (147, 161). E szembeötlő eredmények implikációinak kidolgozásával Lacan a mai pszichoanalízis megalkotója lett, s egyre inkább a szemiológia második Ádámának tűnik.

A régi és az új pszichoanalízis közti szakadás Lacan *Discourse of Rome*-jában a leglátványosabb, melyet Olaszországban, 1953 végén az analitikusok egy kongresszusán mondott el, s három évvel később jelent meg nyomtatásban. Ebben a terjedelmes nyilatkozatában bírálja a hagyományokhoz ragaszkodókat, s új irányok keresésére ösztönöz⁶. Itt és a „The Insistence (or Agency) of the Letter” (1957) című könyvében fejti ki újító törekvéseit, leginkább Saussure jeleméletének (számos és jelentős) kibővítésén keresztül. Lacan szerint a

$$\frac{\text{jelölő}}{\text{jelölt}} \quad \frac{S}{s}$$

képlet megmutatja „azt az alapvető pozíciót, amit a jelölő és jelölt, mint különböző rendek elfoglalnak, elválasztva a jelölésnek ellenszegülő határ által” (149). A jelölő és a jelölt, a beszélt szó és a szándékolt fogalom egyszerű harmóniájának megtörése jogosítja fel Lacant arra, hogy az elválasztó szakadék egyik oldala mellett döntsön, s a jelölővel foglalkozzon. Lacan figyelmeztet: „ne ragaszkodjunk ahhoz az illúzióhoz, hogy a jelölő megfelel a jelöltet képviselő funkciónak, vagy helyesebben, hogy bármilyen jelentés nevében a jelölőnek kell kezkeskedni a jelölt létezéséért” (150). Ebben a

döntő pillanatban Lacan megszabadítja a jelölőt a jelölttől. Ezentúl „elcsúszó jelölttel” [sliding signified] és „lebegő jelölővel” [floating signifier] találjuk szembe magunkat.

Ezen a ponton Lacan felrúg egy régi, heroikus megfelelést, meghajlik a határ előtt, s az alapvető *différenciát* mint áthághatatlant ünnepli. Az ő jelölője soha többé nem képviseli a jelöltet. A lacani jelölőnek egyáltalán nem kell jelölnie; szabadon lebeg.

Hogy a gyakorlatban is elhelyezzük ezt a tiszta jelölőt, vizsgáljuk meg pszichológiai nézőpontból. A születésünk előtt megalkotott nyelvi és kulturális rendszerek szabályokat és struktúrákat kényszerítenek ránk, *amint* a nyelvre születünk. Belépünk a megelőző [preexistent] jelölők hálójába. Minden egyes jelölőnek, ahogy Saussure tanítja, egy nyelvi rendszerbe kell ágyazódnia. Ez a háló a nyelv legfontosabb feltétele. Ezek szerint a jelölő és a jelölt (vagy S/s) kapcsolatát számunkra nyelvi jelek teste közvetíti folyamatosan. Ebben az esetben *a* formális vonal vagy „határ” vagy differencia határozza meg a jelölő struktúrális elhajlását a jelölt és a jelentés keresésekor.

A közvetlen tapasztalat és a jelölők használata közt nyilvánvaló úr tátong. Amikor a beszédben magyarázzuk és felidézzük magunknak saját énünket és világunkat, az én és a tapasztalat közti közvetlen kapcsolat minden lehetőségét aláaknázzuk. Újabb szakadás. „Én”-t hozunk létre a nyelvben - ahogy szeretnénk vagy akarjuk, hogy az megjelenjen. Amikor a tapasztalat megformálására és megszervezésére törekszünk, reflexiónk eltér ettől a tapasztalattól: jelölőink eltorzítják reflexiónkat. (A valóság tapasztalatát jelölők közvetítik, ahogy az én tapasztalatát is.) Így a jel belsejében lévő határ, a jelben lévő törés kijelöli a jelölő vándorló úrjeit, amint azok leszakadnak és hozzátapadnak bármely jelölthöz.

Lacan, kiterjesztve Freud elméletét, felállítja a provokatív aránypárt -

$$\frac{S}{s} :: \frac{\text{tudatos}}{\text{tudatalatti}}$$

- amelyben a tudatalatti a nyelv teljes struktúrája, és annak álommunkája a jelölő törvényeit követi. Ebben az elrendezésben a *pszichoanalízis* a jelölőn keresztül a tudatalatti retorikai exegézisévé válik. Tehát amit Freud pszichikai „torzításnak” mond, azt Lacan *lebegő jelölőnek* nevezi. Sőt, ami Freudnál az álomban történő „eltolás”, az Lacannál *metonímiaként* jelenik meg, a „sűrítés” pedig *metaforává* válik. Az „elhárító mechanizmusok” sorát mint *trópusok és alakzatok* készletét tekinti. „Periphrasis, hyperbaton, ellipsis, késleltetés, anticipatio, visszavonás, tagadás, diszgressio, ironia stílusalakzatok (Quintilianus: *figurae sententiarum*); mint ahogy a catachresis, litotes, autonomasia, hypotyposis trópusok, mely terminusok a legmegfelelőbbek ezeknek a

mechanizmusoknak a megnevezésére” (169). Összefoglalva: az álom létrehozásának freudi folyamata Lacannál a retorika trópusaiként és alakzataiként működik. A tudatalatti egy író rendszer. Az álom verbális megjelenésétől egészen a tudatalatti álomalkotásáig minden működést retorikai folyamatok struktúrálnak. Tehát a pszichoanalízis szükségszerűen retorikai exegézis.

A freudi pszichikai „torzítás” teljes dinamikája Lacannál a *lebegő jelölő*. A tudatalattiban megformált torzítások példái Freudnál az álomhelyettesítések, megfordítások, felcserélések, asszociációk és azonosítások⁷. Freud szerint ezek a torzítások végülis elrejtik a megismerésen túli jelöltet. Más szavakkal, a tudatalattiban tevékenykedő álommunka alkotó folyamatai *lebegő* jelölőket hoznak létre. Lacan itt módosítja Freud elméletét: észreveszi, hogy minden jelölő lebeg, hiszen eleve az emberi psziché alkotásai. A jelölők annyiban rendelkeznek értékkel és tapadnak hozzájuk asszociációk, amilyen mértékben keresztülmennek a torzításra. Minden jelölő a kezdetektől torzított. Amíg azonban Freud feltételez egy eredendő torzítatlan jelölőt, mely később, sajnos, torzításra megy keresztül, addig Lacan már a kezdeteknél torzítást állapít meg, vagyis nem létezik egy kiinduló, szeplőtlen jelölő.

Lacan számára az eltolás *metonímiaként* manifesztálódik. Hogy a jelenséget ábrázolja, felírja a következő összefüggést (164):

$$f(S \dots S') S \equiv S(-) s$$

(Ahol \equiv jelentése: „ekvivalens”; $(-)$ jelentése: a „határ”.) A metonímia S egyik jelölőről a másikra $/S \dots S'/$ történő eltolásként funkcionál f . Az első jelölő S ekvivalens \equiv a második S : ahogy az első jelölő elrejt egy eltolt, eredeti kifejezést, és így ellenáll a teljes jelölt felfedésének, úgy a második jelölő megőrzi az ellenszegülés vonalát - a „határt” $(-)$ s . A metonímia elfojt egy kifejezést. De ez csak retorikai dekódolás. A pszichoanalitikus szempontjából az egyenlet leírja a pszichikai cenzor klasszikus tevékenységeit, amelyekben a cenzúra kényszere egy szomszédos kifejezés előhívásával eltol egy jelentős kifejezést, az elrejtés helyettesítéseként. Továbbá az egyenlet leírja a hagyományos pszichikai vágyeltolást az „igaz” tárgyról egy jelentéktelen, „hamis” tárgyra, felfedve az elfojtott vágyakban rejlő „létező hiányát”. Általában véve, a Lacan-féle egyenlet a *pszichoanalízist* mint a tudatalatti tudományos retorikáját írja le, miközben bemutatja, az álommunka hogyan követi a jelölő alapvető törvényeit. Így „a tudatalatti, mint nyelvi struktúra” elméletének tudományos illuzióját adja. Megmutatja, hogy a jelölő nem képviseli a jelöltet. Végül a pszichét mint a diskurzus rendszerét - mint író gépet ábrázolja.

Egy korai, nagy hatású esszéjében, „The Mirror Stage as Formative of the Function of the I” (*Écrits*, 1-7), melyet 1936-ban írt, s később, 1949-ben átdolgozott, Lacan felvázolja a pszichológiai fejlődés egy nyelv előtti állapotát, mely a csecsemő-

korban az első hat hónaptól a tizenennyolc hónapos korig terjedhet. A csecsemő, mikor felismeri kép mását a tükörben, azonosítja azt és feltételez egy képmást - egy „*Én-Ideált*” vagy képzeletbeli *Ego*-t - amely korábbi a széleskörű társadalmi determinációknál, megelőzi a Másikkal való kapcsolatot és a nyelvbe való belépést. Ez a „tükör-*Én*” hamarosan találkozik a Másikkal, a társadalommal, a nyelvvel, miután a tiszta szubjektum a közvetített tudás és tapasztalat teljes emberi világával találja magát szembe: a jelölők világa gyorsan működésbe lép. Mégis, a csecsemőkorban teremtett képzelt „*Én*” fontos, az egész életre érvényes anyagot szolgáltat a pszichoanalízis számára. A lacani pszichoanalízisben lett először nyilvánvalóvá, hogy a *stade du miroir*, bármilyen kis mértékben is, de befolyásolja a mindenre kiterjedő nyelvi determinizmust.⁸

Melyek az interpretáció módszerei Lacan pszichoanalízisében? Keresztüllépve a „jelölő hasadásain”, a pszichoanalitikus megpróbálja nyomkövetni a valóság és a fantázia lebegését és átváltozását a szubjektumban, hogy lássa, „milyen - megmagyarázhatatlan, traumás, nem-jelölő - jelölőnek van alárendelve, mint szubjektum.”⁹ Tulajdonképpen az analitikus nem a jelentést kutatja. A lacani exegéta a megmagyarázhatatlan, értelmetlen jelölő elemek jelentőségét keresi a jelölő szintjén a tudatalattiban. „Az interpretáció elkülönít a szubjektumban egy magot, vagy Freud szóhasználatával élve, a *nem-értelmes* egy *kern*-jét, (mely) nem jelenti azt, hogy az interpretáció önmagában értelmetlen” (250). A megfosztó jelentésnélküliséget, mely egy elsődleges jelölőbe ágyazott, az analitikus mint jelentőséget közelíti meg és tárja fel a szubjektum számára. Ebben a folyamatban „helytelen azt a mások által hangoztatott véleményt követni, hogy az interpretáció minden jelentés számára nyitott, azzal az ürüggyel, hogy ez csak jelölő és jelölő közti, tehát ellenőrizhetetlen kapcsolat kérdése. Az interpretáció nem nyitott tetszőleges jelentés számára” (249-50). A *nem-értelmes* magja, a tudatalattiban lévő elsődleges jelölő, lerombolja a jelentést a szubjektum számára, melyet az interpretáció felfed. Nem meglepő, hogy maga az interpretáció értelmetlennek tűnhet a tudatlan számára. Nyilvánvalóan számos olvasata lehet Lacan mondatának: „Az interpretáció nem nyitott tetszőleges jelentés számára.”

A lacani pszichoanalitikus elmélet disszeminációja az intellektuális környezeten keresztül a szemiológia második fázisát, ezzel együtt a freudi tanok megújítását jelenti. Az irodalomkritikában megjelenő lacani pszichoanalízis, kommentátoraival együtt, új területeket nyit és megerősíti a már működő strukturalizmust. Továbbá megszilárdítja a szöveg háború után felállított modelljét, mint lebegő jelölőkből alkotott diskurzus-rendszert. Új nézőpontba állítva az utánzás téveszméjét, Lacan segít aláaknázni minden naív hitet a nyelv referenciális szerepét illetően, s így biztosítja a nyelvi determinizmus fontosságát. Mint játékos, néha elegáns, bár gyakran homályos prózáiról

igazolja az avant-garde irodalomkritikusok által kedvelt utalásos és szürreális kritikaírói stílust. Lacan emlékezetes epigrammait és szórakoztató, de hatásos szójátékait követői előszeretettel utánozzák, a különbség azonban elkeserítő. Lacan kiadott műveit nyilvános felszólalások, beszédek, egyetemi előadások és más alkalmi művek alkotják, maradandó előadás-jelleget kölcsönözve munkáinak. Kétségtelen, hogy Lacan játszik, mint napjaink bűvésze, ravasz látnoka, aki rafináltan ellenáll a tettenérésnek, rendszerezésnek, lezárásnak, megcímkezésnek. Jacques Lacan mestere a találó kihagyásnak. Az álom nyelvével a rejtélyest keresi; azt mint gyógymódot, utolsó fétist ajánlja az irodalomkritikának.

A sámán útjai

Bármilyen javításokat is igényel az eredeti szövegezés, azzal mindenki egyetért, hogy a *nyelvi jelek tetszőleges karakterének* saussure-i elve feltétlenül szükséges volt a nyelvészet tudományos szintre való emeléséhez.¹⁰

Az antropológiát úgy fogjuk fel, mint a szemiológia azon területének *bona fide* meghódítóját, melyet a nyelvészet még nem ismer el sajátjának...¹¹

- Claude Lévi-Strauss

A legfontosabb és legkifejezőbb esszék közül e kettőben, melyek egy világhírű, negyvenéves pályája termései, Claude Lévi-Strauss Saussure jegyében vázolja fel antropológiai kutatásait. Kétségtelenül már 1945-ben nagy hatást gyakorolt az antropológiára a *Word: Journal of the Linguistic Circle of New York*-ban megjelent tanulmányával.¹² Mint Roman Jakobson kollégája az Ecole Libre des Hautes Etudes-nál New Yorkban, ahol mindketten tanítottak a háború idején, Lévi-Strauss kezdettől fogva a saussure-i nyelvészet jakobsoni vagy kelet-európai változatát kedvelte. Igazából mindig is a Roman Jakobson és N. S. Troubetzkoy által megújított Saussure-t követte.

Mik az alapvető újításai? Troubetzkoy, meghaladva Saussure-t, részletezi a fonémák meghatározására, osztályozására, kombinálására vonatkozó szabályokat. Később Jakobson további finomításokat végez, bemutatja, hogy a fonemikus oppozíciók szisztematikusan kettősek, s ezek az átmeneti és közvetítő fonémákon keresztül hármas strukturális sémákat eredményeznek. A dichotomikus kapcsolatoknak a szisztematikus közvetítőkkal kiegészített elmélete az az erő, ami Lévi-Strauss minden strukturalista tanulmányát szervezi: antropológiai adatai következetesen bináris oppo-

zíciónkra redukálódnak. Ahogy az alapvető nyelvészeti egységek, mint például a fonémák, szükségszerűen kettős, hármas kapcsolatok rendszerén belül működnek, úgy az alapvető kulturális egységek is kétszeres és háromszoros oppozíciók kimutatható mintáin keresztül funkcionálnak.

A kelet-európai nyelvészek hatása Lévi-Straussra átfogóbb, bár nem annyira kivételes és döntő, mint a kettős analitika állandó és következetes használata. Mikor Lévi-Strauss a háború alatt írt beköszöntő beszédében a strukturalizmus négy kulcsfontosságú eljárásának meghatározásához érkezik, teljes egészében egy 1933-as Troubetzkoy-cikkre támaszkodik. Ebben az orosz fonológus a strukturalista analízis alapvető műveleteit mutatja be. A strukturalista kutatás nem a megfigyelhető vagy tudatos felszínt keresi, hanem a jelenségek tudatalatti infrastruktúráját; másodszer, a terminusokat viszonyaikban vizsgálja, nem mint független entitásokat; harmadszor, mindig rendszerekre összpontosít; negyedszer, az indukció vagy a dedukció segítségével általános törvényeket alapoz meg, hogy létrehozza az ilyen törvények abszolút jellemzőit. Nem meglepő, hogy Lévi-Strauss Troubetzkoyt „a strukturalista nyelvészet alapítójának” nevezi (SA, 33).

Lévi-Strauss, Jakobsont követve, a mitológiai és a rokon rendszerek antropológiai elemzésében a legkisebb egységet keresi. Ahogy ott a fonémák, nála a *mythémák* fejezik ki egy mítoszrendszer legalapvetőbb „kapcsolatait”. Hogy felfedje ezeket a *mythémákat*, az elemző egy minimális, egymondatos kifejezésben kapcsol össze szubjektumot és funkciót. Például „Oedipus feleségül veszi anyját, Iokastét” (ld. SA, 213-19). Ha az összes ilyen *mythémát* elkülönítettük, egy táblázatot kapunk, melyben a homológ *mythémák* vertikális oszlopokat alkotnak. Az Oedipus-Iokasté oszlopba ezeket a homológ alkotóelemeket (*mythémákat*) tehetjük: (1) „Antigoné eltemeti bátyját, Polyneikést, a tiltás ellenére”, (2) „Kadmos keresi hűgát, Európát, akit elrabolt Zeus”. Ezek után a homológ oszlopokat interpretáljuk. A szemléletes Oedipus-oszlop például a „vérségi kapcsolatok túlbujánzását” jelöli. Aztán a homológ oszlopok közti kapcsolatokat, vagyis viszonyokat és arányokat vizsgáljuk. Legvégül az Oedipus-mítosz négy oszlopa tökéletes aránypárokat alkot: „(1) a vérségi kapcsolatok túlbujánzása úgy aránylik (2) a vérségi kapcsolatok alábecsüléséhez, mint (3) az ősi átok kikerülésére tett kísérlet (4) annak lehetetlen voltához” (a szerző zárójelei). Ezek az Oedipus-mítosz „strukturális törvényei”. Visszatekintve erre a vázlatra, nyomon követhetjük Troubetzkoy négyes művelet sorát. Ráadásul felismerhetjük Lévi-Strauss vonzódását a szinkrón vagy homológ kapcsolatok iránt a diakrón vagy narratív egymásutániséggel szemben; előnyben részesíti az alapul szolgáló rendszert az aktuális realizációval - a saussure-i *langue*-ot a *parole*-al szemben. Lévi-Strauss legjelentősebb felfedezése, hogy megalkotja a mítosznak, mint bináris oppozíciók rendszerének

strukturális törvényét. Ragaszkodik ahhoz, hogy „a mítikus gondolat mindig az oppozíciók tudomásul vételének következménye...” és „két, közvetítő nélküli, ellentétes fogalom mindig arra törekszik, hogy két ekvivalens terminussal helyettesíthetődjék, melyek befogadnak egy harmadikat, mint közvetítőt...” (SA, 224).¹³ Jellemző módon a bináris oppozíciók a közvetítés felé haladnak, megfelelve Jakobson hármass strukturális sémáinak.

A strukturális nyelvészettől inspirálva és befolyásolva, Lévi-Strauss létrehozta a mythémát, mint alapvető összetevőt, mely a nyelvészetben használatos fonémához hasonlóan funkcionál. Ellentétben Saussure módszerével, vagy a Lacant követő divattal, nagyon ritkán alkalmazza a „jelet” vagy nagyobb egységet.¹⁴ Ahogy a modern tudományok egészére kiterjedő fejlődés az egyre kisebb elemi részecskék felé halad (atomok → neutronok\protonok\elektronok → kvarkok; sejtek → sejtrészecskék → membránok\proteinek), úgy a strukturalizmus általános fejlődési iránya is a szótól a jelölő/jelölt, a fonéma felé tart. (Végül túllépünk minden megkülönböztető jegyet és az érzékelhetetlen „nyomhoz” [trace] jutunk.) Bár Lévi-Strauss a mythémát mint a jeltől vagy fonémától minőségileg különböző részt fogja fel, az valójában nem fontosságbeli kategória. „A mythémákkal másképpen áll a helyzet, mivel azok a kettős vagy hármass oppozíciók játékának eredményei, (amelyek a fonémákkal összehasonlíthatóvá teszik őket). Ez a játék a nyelv szintjén már jelentéssel megtöltött elemek közt zajlik...” (SA 2: 143). A fonémától vagy a (lebegő) jelölőtől eltérően, a mythémák, ahogy a szavak is, jelölnek, s ez ellentmondani látszik annak az általános szemiológiai tendenciának, mely szerint az analízis az egyre kisebb és *nem*jelölő elemekre irányul. A mythémák „két szinten működnek egyszerre: a nyelv szintjén, ahol állandó, saját jelentéssel rendelkeznek és a metanyelvi szinten, ahol a szuperszignifikáció elemeiként vesznek részt, amely csak egyesülésükből jöhet létre” (SA 2:143). A mythémáknak, mint „nyelvi szinten lévő szavaknak” a jelentéktelenségét, s ezeknek az összetevő elemeknek mint a szinkronikus strukturális elemzés metanyelvi szintjén lévő jövőendő szuperszignifikánsoknak a fontosságát hangsúlyozza Lévi-Strauss. Ahogy Lacannál is, a jel értékének ez az átértékelése a jel egyfajta leértékelését jelenti. Mikor Lévi-Strauss bevezeti a mythémát, a lehetséges jelölés minimális egységét alkotja meg, mely a nyelv tudatalatti infrastruktúrájában működik. Mint Saussure önkényes jelölője és Lacan lebegő jelölője, Lévi-Strauss mythémája is ellenáll a jelölésnek, kivéve ha strukturális elemzésre kerül a sor. A mythémák, ahogy Lévi-Strauss hangsúlyozza, „ragaszkodva Jakobson fonémákra alkalmazott kifejezéséhez, 'tisztán differenciális és tartalmatlan jelek'”.¹⁵ A mythéma mint ilyen, nem bír tartalommal.

A jelölés területe a tudatalatti. Így Lévi-Strauss a strukturalizmust, mint tudatalatti szabályok és struktúrák felderítőjét fogja fel. De maga a tudatalatti megszűnik az

individuális élmények és emlékek hagyományos megkülönböztető raktáraként szolgálni; ez nem egy specifikus hely, nem egy kriptá; inkább egy általános funkció. „Ez leoszúítható egy funkcióra - a szimbolikusra... mely minden emberben ugyanazoknak a törvényeknek engedelmeskedik... A tudatalatti, mint egy specifikus funkció eszköze, pusztán strukturális törvényeket vet ki a kifejezhetetlen elemekre, melyek máshonnan erednek - impulzusok, érzelmek, megjelenítések, emlékek” (SA 203). A strukturális elemzés eredményei gyakran megjósolhatatlannak és meglepőnek tűnnek, mivel az élmény *rejtőzködő* infrastruktúráját fejezik ki. Ezek az általános törvényekként és egyetemes igazságokként megszerkesztett titkok megelőzik az individuumot és a tudatot. A több mint nyolcszáz mítoszt számba vevő *Mythologiques* (1964-1971) négy mesteri kötetéhez írt Ajánlásában Lévi-Strauss a következőket írja: „Nem azt szándékozom bemutatni, hogyan gondolkodik az ember a mítoszokban, hanem azt, hogy a mítoszok hogyan működnek az emberi lélekben, anélkül, hogy az tudatában lenne ennek.”¹⁶ A tudatalatti strukturáló működései, a természet ősi erői a kultúra és a tudat alapjál szolgálnak. Freud felfogásával szemben, a tudatalatti Lévi-Straussnál megelőzi a gondolkodó szubjektumot, s szabályokkal látja el ezt a szubjektivitást. Lévi-Strauss nagy álma az egész élet ádami törvényeinek rendszerbe foglalása. Nem meglepő hát, hogy a primitív társadalmak ősi kertjeibe utazik visszaállítani a mítoszok elveszett isteneit, felfedni az emberi közösség rejtőző szabályait.

Lacanhhoz hasonlóan Lévi-Strauss is nyelvi rendszerként fogja fel a tudatalattit. De ebben a kérdésben kevésbé elhamarkodott és módszeres, óvatosabbnak, néha tartózkodónak tűnik, gyakran az implikáció és intuíció szintjén halad. A következő kijelentés, mely az Indiana University egyik konferenciáján hangzott el angol nyelven, megmutatja a Lévi-Straussra jellemző hangnemet és alaposságot: „Ebből a nézőpontból a nyelv egyfajta alapként tűnhet fel a komplexebb struktúrák számára, melyek megegyeznek a kultúra különböző aspektusaival” (SA, 69).¹⁷ A nyelv a kultúra alapja. Vagy mégsem? Olyasvalami. A kulturális mechanizmusok „megegyeznek” a nyelvi működéssel, bár a megegyezés természete felfedezhetetlen marad; soha nem kapjuk meg a kultúra precíz retorikáját.

Lévi-Strauss interpretációs módszere nem retorikus, hanem tudományos. Értékeli a kísérletet és a hibát, a mértéktartást a magyarázatokban, a megoldás egységét. A jóslás erejével hivatkozik (SA, 211). Hogy pontos rendbe sorolja a nagyszámú adatot, elszaporodnak nála a részletes táblázatok, grafikonok, matematikai képletek. A számítógépeket dicsőíti és használatukat kíváncsún tartja. Lévi-Strauss műve sokkal inkább a tudományos szemiológia és strukturalizmus testamentuma, mint Roland

Barthes katekizmusként használt könyve, az *Elements of Semiology** (1964). Bár a mester szövegei más nézőpontot sugallnak. A *Mythologiques*-hoz írt Ajánlásban például így fogalmaz: „Tehát ez a mítoszokról írott könyv maga is egyfajta mítosz” (RC, 6). Mikor az Oedipus-mítoszt hozza példaként, a következőkre figyelmeztet: „A 'demonstráció' fogalmát nem a tudósok értelmezése szerint kell felfognunk, de leginkább úgy, ahogy azt az utcai árus érti, akinek célja nem konkrét eredmény elérése, hanem, hogy a lehető legtömörebben megmagyarázza a játék működését, amelyet el akar adni a bámszokodóknak” (SA, 213). Nem tudományos demonstráció, hanem „leginkább” az, ahogy az árus portékáját kínálja. Lévi-Strauss házalóként a strukturalizmus csábító portékáját ajánlja. A strukturális modellek mechanikus játékok. A magyarázatok utcai lökdösődések. Minden megengedett. A *The Savage Mind* gyakran ismételt terminusait használva könnyen szembeállíthatjuk Lévi-Straussnak, mint *bricoleur*-nek (ezermesternek) és mint „mérnöknek” módszereit. Mint *bricoleur*, minden kéznéllevőt felhasznál, hogy megalkossa a múltbéli események struktúráit, eltérően a tudóstól, aki megváltoztatja a világot és kifinomult struktúrái segítségével alkot eseményeket. Házaló, mindenek, mérnök vagy tudós-e Lévi-Strauss? Talán a neki megfelelő szerep nem a kereskedő vagy a tudósé, hanem a sámáné.

Lévi-Strauss vonzódva e misztérikus figurához, már korán, több tanulmányában is kifejezi szimpátiáját a sámánnal. Nem teljes képtelenség-e a mestert úgy látnunk, mint a varázsló alteregóját?

Amikor egy dél-amerikai sámán rituális-gyógyító énekét vizsgálja, mely egy bennszülött anya vajúdásakor szól, Lévi-Strauss a következő különös felfedezést teszi:

Rövid összegzésünk alapján a dal közhelyesnek tűnhet. A beteg anya szenved, mert elvesztette szellemi alteregóját, pontosabban az egyiket azok közül, melyek együtt adják életerejét. A sámán, oltalmazó szellemeinek segítségével, utazást tesz a természetfeletti világba, hogy visszaszerezze az alteregót az ellenséges szellemtől, aki azt elrabolta. Visszaadva tulajdonosának, befejezi a gyógyítást. A szöveg kivételes jelentősége nem a formális keretben van, hanem inkább a felfedezésben... hogy *Mu-Igala*, vagyis „Muu útja” (Muu a méhben lévő magzatot alakító női erő) és Muu helye a bennszülött lélek számára nem egyszerűen egy mítikus utazás vagy egy tartózkodási hely. Ezek szó szerint a terhes asszony vagináját és méhét jelentik, melyeket a sámán és a *nuchu* (szobrokban megjelenített védőszellemek) járnak be és amelyek mélyében vívják meg győztes csatájukat (SA, 188).

Ez a sámáni gyógymód egyrészt elfogadhatatlan: a virtuóz varázsló az énekben megtett szimbolikus utazás során visszaveszi a gonosz alvilági szellemtől az elveszett lelket, s így visszaadja az életet. A sámán gyógymódja másrészt elfogadható: a te-

* Magyar nyelven: Elemek, in: Roland Barthes: Válogatott frások, Bp., 1976, Európa Könyvkiadó

hetséges orvos az alvilági szellem nyomába ered, a szavak segítségével megtett úton az élet vizéhez, ahol valamilyen erős hatalom akadályozza a szülést. A szimbolikus mód, mely hagyományosan úgy jelenik meg, mint szükséges és kielégítő helyettesítés figuratív formában, egy szóbeli módszert vezet be, amelyben a természet drámai törvényszerűsége látható. A sámánnak, mint a mítoszt alakító varázslónak és a fizikai jelenségek mesterdoktorának szerepei kijelölik a rejtett túlzásokat, melyeket maga Lévi-Strauss szüntelenül kiolvas a mítoszból. E polaritáson belül néha a *bricoleur*, az utcai árus, a házaló, a mérnök vagy a tudós álarca mögé bújva jelenik meg, ugyanakkor ő a ravasz sámán is, a próféta zeneszóval, aki az ember titkos alteregóját keresi, elvesztett lelkét, amely most a megfejthetetlen mítoszba és a homályos rítusba, az emberiség ismeretlen tudatalattijába van eltemetve, s amelynek visszaállítása megújítja az életerőt és befolyásolja a kultúrák gyógmódjait. Az emberiség elvesztett elemének visszaszerzése nélkül, melyet az idő elrabolt, s melyet véd a mítikus diskurzus, a modern, mítosz nélküli ember gyógyításra vár.

Az autentikus varázsló és mester keresése túlmegegy bármely, pusztán szimbolikus és epikus utazáson; a valós tényleges vizsgálatát, a mythéma matematikáját, a konkrét tudományát keresi, a komputer és a digitális algebra (a modern *nuchu*) segítségével. Az új tudománnyal - a szemiológiával - „az emberi tudás egész folyamata így egy zárt rendszer jellegét veszi fel. Ezért hűségesekek maradunk az ősi lélek inspirációjához, amikor felismerjük, hogy ... a tudományos szellem legmodernebb formájában hozzájárul az ősi gondolat elemeinek legitimálásához s ahhoz, hogy visszakapja megérdemelt jelentőségét” (SM, 269).

A vad törzsek sámánja, prófétája és tudósa gyógyítást kántálva és programozva visszatér a rejtett bölcsességhez, egy zárt rendszerhez, bizonytalan határokon és baljós tereken keresztül. Újításai és eredményei nevetséges kellékeknek tűnnek, de működés közben ezek a csodálatos szerkezetek a tudomány eszközeinek bizonyulnak. Lehetséges, hogy a humán tudományokban Lévi-Strauss áll a legközelebb a sámánhoz, mivel ezzel az elképzeléssel kilép az utcai árus, a *bricoleur*, a mérnök vagy a tudós köréből.

Az interpretáló, akár nagy harcos, vagy híres antropológus, akár nyelvész vagy pszichoanalitikus, akár hajdanvolt előd vagy kortárs, a jellel szembekeverülve önkényes jelölőt talál; az interpretációnak alávétve a jel arra kényszeríti az interpretálót, hogy rejtélyes úrok különböző formáival szembesüljön: a jel Hector számára semmit sem jelent; Saussure számára testetlen különbségen keresztül funkcionál; szabadon lebeg Lacan előtt; Lévi-Straussnál tartalmatlanként jelenik meg. És furcsamód a jel kéri, sőt követeli, hogy az interpretáció betöltsze az űrt egy prófétikus gesztussal, ragaszkodva a retorika eszközeihez: az ősi modell az óvatos Polydamas, Lévi-Strauss pedig a legü-

jabb megtestesülés. Mint jelentésközvetítő, jel, kitalált, igazságot átadó, felhatalmazza az interpretálót a cselekvésre, a megértésre, a gyógyításra, a magyarázatra, a tévedésre, a betegségbe esésre, a hazugságra, a beszédre, az istenek megszólítására - az írásra. Az eltűnő jel, mint menekülő madár és zuhanó kígyó, vagy hangzó alak és ideális fogalom, vagy lebegő jelölő és elcsúszó jelölt, vagy differenciális és tartalmatlan mythéma, mindig és mindenhol vakmerő jóslatokat és merész retorikát szül.

fordította: Vástyán Rita

Jegyzetek

1. Ferdinand de Saussure: Bevezetés az általános nyelvészetbe, Bp. 1967 Gondolat. ford. Bokorné Lőrinczy Éva, 33. old. Saussure művének megértését megkönnyíti: Jonathan Culler: Ferdinand de Saussure (New York: Penguin, 1977). A saussure-i Bevezetést hallgatók előadásjegyzeteiből állították össze, tehát közvetített, így soha nem tudhatjuk biztosan, hogy Saussure hangja-e amit hallunk vagy a jegyzetelőé, vagy az összerakott jegyzetek együtteséé. (A fordítás problémái, ahogy az *Íliászban* is, még inkább visszaállíthatatlanná teszik az „eredeti” szöveget.) A saussure-i szöveg olvasatának létrehozása az interpretáció válságának rekonstruálása.
2. Lásd: Charles Morris: *Signs, Language, and Behavior* (1946; rpt. New York: Braziller, 1955). Morris természetesen Charles Sanders Peirce korábbi munkájának elkötelezett híve.
3. Lásd: Jean Starobinski: *Words upon Words: The Anagrams of Ferdinand de Saussure*, ford. Olivia Emmet (New Haven: Yale University Press, 1979).
4. Sylvere Lotringer: „Le 'Complexe' de Saussure,” *Semiotexte* (Spring 1975), 2:112. Megjelent a *Semiotexte* „Saussure's Anagrams” című különszámában.
5. Jacques Lacan: „The Insistence (or Agency) of the Letter in the Unconscious” (1957) - első angol ford. Jan Miel, in: *Yale French Studies* (October 1966), 36/37; másik fordításban in: Lacan: *Écrits*, ford. Alan Sheridan (New York: Norton, 1977), pp. 146-78. A továbbiakban az utóbbi szöveget használom fel. Lacan írásának áttekintését megkönnyíti: Anika Lemaire: *Jacques Lacan* ford. David Macey (1970 franciául; London: Routledge and Kegan Paul, 1977).
6. *The Discourse of Rome*, első kiadás 1956-ban, angolul *The Language of the Self: The Function of Language in Psychoanalysis*, fordította és részletes kommentárral ellátta Anthony Wilden (New York: Delta, 1968). Egy másik fordítás: „The Function and Field of Speech and Language in Psychoanalysis” címen elérhető Lacan: *Écrits* című írásában, ford. Alan Sheridan, pp. 30-113. A továbbiakban az utóbbi szöveget használom fel.
7. Sigmund Freud: *The Interpretation of Dreams* (Álomfejtés) szerk. és ford. James Strachey (New York: Avon, 1965), különösen 4. és 6. fejezetek. Ez a kiadás a *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* 4. és 5. kötetének reprint kiadása, szerk. James Strachey (London: Hogarth, 1953). A reprint kiadás további jegyzeteket tartalmaz.

8. Lacan alapgondolatairól bővebben lásd: Jean Laplanche és J.-B. Pontalis: *The Language of Psycho-Analysis* (1967. franciául; New York: Norton, 1973).
9. Jacques Lacan: *The Four Fundamental Concepts of Psycho-Analysis*, szerk. Jacques-Alain Miller, ford. Alan Sheridan (New York: Norton, 1978), p. 251. A könyv, melyet *Le Séminaire de Jacques Lacan, Livre XI* címmel jelentettek meg 1973-ban, tartalmazza Lacan 1964-ben tartott, tizenegyedik szemináriumát. A szerkesztő megjegyzése: „Szándékom ezzel az volt, hogy a legnagyobb mértékben tapintatos legyek és Jacques Lacan elhangzott szavaiból olyan autentikus változatot készítsek, mely a nem létező eredeti helyett állna. Mivel a gyorsírással lejegyzés pontatlanságoktól talányos és nem tartalmazza a beszélő gesztikulációit és intonációját, nem tekinthető eredetinek” (p. XI). Akárcsak a homéroszi és a saussure-i szövegekben, itt is számolnunk kell az interpretációs válsággal: az eredeti szöveg elveszett; a közvetítő adja át azt; ráadásul fordításban.
10. Claude Lévi-Strauss: „The Structural Study of Myth” (1955) *Structural Anthropology* című művében, ford. Claire Jacobson és Brooke Grundfest Schoepf (1958. franciául; New York: Basic Books, 1963), p. 209. Mostantól SA. Ez az eredetileg angol nyelven írt és publikált, megtermékenyítő hatású esszé jelent meg a legtöbb kiadásban Lévi-Strauss munkái közül.
11. Claude Lévi-Strauss: „The Scope of Anthropology” (1960) in: *Structural Anthropology* vol. 2, ford. Monique Layton (1973. franciául; New York: Basic Books, 1976), pp. 9-10. Mostantól SA 2. A szociális antropológia elnöki székének elfoglalása után, 1960-ban, Franciaországban Lévi-Strauss ezt a kiáltványt adta közre a Collège de France-ban.
12. Claude Lévi-Strauss: „Structural Analysis in Linguistics and in Anthropology” (1945) in: SA, pp. 31-54, mely tartalmazza az 1957-es javításokat. Lévi-Strauss művének összefoglalását lásd: Edmund Leach: *Claude Lévi-Strauss*, jav. kiad. (New York: Viking, 1974).
13. Amikor például a „főzés” kulturális rendszereiről beszél, Lévi-Strauss ugyanolyan elemző érdeklődéssel fordul az oppozíció-mintákba foglalt alkotóelemekhez: „Számomra úgy tűnik, hogy egy társadalom konyhaművészetét is, mint a nyelvet alkotóelemekre lehet bontani, melyeket ebben az esetben nevezhetnénk 'gusztémáknak' [gustemes] és melyek az ellentét és a megfelelés bizonyos struktúrái szerint szerveződhetnek” (SA, p.86).

A strukturalista módszer egy mára már klasszikusnak számító bemutatása az az esszé, melyet Lévi-Strauss és Jakobson a „Les Chats” című Baudelaire-szonettéről írt: „A két emberi kategória, érzéki/intellektuális állnak egymással szemben és a köztük lévő közvetítő a macska.” - „Charles Baudelaire: Les Chats” (1962), ford. F. De. George in: *The Structuralists: From Marx to Lévi-Strauss*, szerk. Richard és Fernande De George (New York: Doubleday, 1972), p. 136.

14. Egy Saussure-t felülvizsgáló fejtegetésben, lásd: SA, pp. 90-94, Lévi-Strauss a következő megjegyzést teszi: „A nyelvi jel a priori önkényes, de a posteriori megszűnik önkényesnek lenni” (91). A nyelvi rendszerbe lépve az önkényes jel szemantikai értékeket vesz fel (konnotációk és denotációk), melyek korlátozzák a rendszerben való mozgásait és jelentéseit. Csak a fonéma (és a mythéma) szintjén önkényes a szemantikai érték.
15. Lévi-Strauss: Előszó Roman Jakobson *Six Lectures on Sound and Meaning* című művéhez, ford. John Mephram (1976. franciául; Cambridge, Mass.: MIT Press, 1978), p. xxii. Ebben az Előszóban Lévi-Strauss azt mondja, hogy szinte semmit sem tudott a nyelvészetről, mikor először látogatta Jakobson előadásait 1942-43-ban, a háború éveiben. Jakobsonnak tulajdonítja azt, hogy őt bevezette a strukturális nyelvészetbe és magát még mindig, harmincöt év után is „tanítványának” nevezi (p. xi).
16. *The Raw and the Cooked: Introduction to a Science of Mythology*, vol. I, ford. John és Doreen Weightman (1964. franciául; New York: Harper and Row, 1969), p. 12. Mostantól RC.
17. Lásd például: SA 2, p. 66; és Lévi-Strauss: *The Savage Mind* (1962. franciául; Chicago: University of Chicago Press, 1966), p. 252, ahol megjegyzi: „A nyelv egy nem-tükröző totalitás, emberi magyarázat, melynek magyarázatai vannak és amiről az ember semmit sem tud.” Mostantól SM.

Lantos Edit

Odüsszeusz Háza

(a kályhaépítő Vitruvius)

ajánlás:

„... könyörgök Odüsszeusz légy kegyelemmel
Mert magad is megbánod majd, ha megölted a lantost,
engem, az istenek és halandók ének-adóját.
Én a magam tanítója vagyok, lelkembe az isten
mindenféle dal ösvényét ültette...”

(Homérosz: Odüsszeia XXII. 345-49.)

Az Atlantisz elsüllyedt.

Az Aranykor elmúlt.

A héroszok nagy testi ereje kevés, görbén felfelé néző Odüsszeusz viaskodik a kicsinyes istenekkel, hogy hazatalálhasson. Nem tudja, hogy a bolyongás az igazi otthona. A történet/építkezés itt kezdődik: a földszint kiellenségének érzetével.

A Nagy Építőmester művében Odüsszeusz az első eltévedt ember. Útja kísértések és megpróbáltatások közt vezet, kitéve az istenek kegyének, a kiszámíthatatlan sorsnak.

Nagy épület a teremtés, és Odüsszeusz benne az ember.

Épület, amelynek a Nagy Építőmester alkotta földszintjére az emberi kultúra az emelet-ráépítés. S az emelet szobái a nagy könyvtár egyes darabjai: könyvek.

Az olvasó Odüsszeuszként bolyonghat benne anélkül, hogy bárhol véglegesen megállapodhatna. A hazaérkezés öröme idővel az új elvagyódás váltja fel. (Homérosz tökéletesen írta meg a modern ember bolyongását Európában, és a filosz válaszkérésének szerteágazó útjait, majd egy otthonos szoba megtalálásakor a mű birtokbavételének küzdelmét.) Odüsszeusz tehát az olvasó is, aki egyrészt a felhalmozott kultúra könyvtárában bolyong. Hiszen a leleményes, görbe tekintetű bajnok háza (Európa) az ember 2500 éves útja alatt valóságos könyvtár labirintussá bővült, ahol a szobák egymásból nyílását csak az Isten -i Vilmos testvér - láthatja át. De azok, akik benne bolyonganak, mi benedictus újoncok, csak kályhától kályháig tapogatózva ismerkedünk a Nagy Mű szobáival, s a sajátjainkkal. Kályhától kályháig, szobáról szobára, hisz

„valamennyi tudomány a dolgok révén összeköttetésben és közösségben áll egymással (...), az enciklopédikus tudás (...) belőlük tevődik össze, mint test a tagokból”.¹ Odüsszeusz az olvasó saját maga épületében is, hétköznapijai földszintje és a föléépült érzetek és képzetek szobái közt, s főleg saját belső könyvtárában. Ahol az értelmezési szintek lehetőségei és a kommunikáció nehézségei (is) jelentik az útvesztőt.

A gondolatok szobáinak közepében egy-egy kályha van: könyvek, amelyek az olvasó velük folytatott beszélgetései által határozzák meg a szoba milyenségét. A ki- és bejáratok, az átjárók számát pedig az ember olvasottsága, a könyvek egymásra utalása, a könyvek, illetve a kályhaépítők kommunikációja adja. („ (...) sokan úgy tűnnek, mintha Lucretiusszal vitatkoznának a természetről; sok utódunk (...) Varróval társalkodik a latin nyelvről. Ugyanígy, (...) a tudományok több kedvelője is úgy tűnik, hogy a görög bölcsekkel együtt töprengve velük folytat titkos beszélgetéseket.”²)

Az írók illetve mindazok, akik valamiféle kultúrális alkotást hoztak/nak létre a kályhaépítő Odüsszeuszok. Ők azok, akik „zsenge koruktól kezdve töltekeznek a tudományok bőségéből, a bölcsességen nyugvó helyes ítélethez legjobban értenek”³. A kezdetektől fogva „ezeknek a férfiaknak a gondolatai nemcsak az erkölcsök megjavítására irányultak, hanem arra is, hogy mindenkinek örökre javára legyenek”⁴.

A kályhakészítő, „a bölcs mindenkitől elhagyatva sincs egyedül ismeretlen országban, sem vándorként, és ha családját és támaszeit elvesztette volt, sincs híján barátoknak, hanem bármelyik városban polgár lehet, s a szerencse súlyos fordulataira félelem nélkül nézhet le, (...) a tudományok védik”⁵. Ugyanis „a lélekkel összekapcsolt tudományok (...) soha nem fogyatkoznak meg, hanem szilárdan megmaradnak az élet legvégéig”⁶. „Elmékük magasabb régiókra tekint, s az emlékezet fókáin az egekig emelkedik.”⁷ Ezekkel a tulajdonságokkal, valamint „sokféle műveltség és mesterség tudásával táplálva érkezik a csúcsra, az építészet templomába”⁸, a Nagy Épület felső szintjeire, ahol mivel „sok tudomány és különféle ismeretek ékesítik (megítélheti) mindazt, amit más mesterségek alkotnak”⁹. Ez az enciklopédikus tudás és elméleti gondolkodás teszi lehetővé, „hogy elgondolásaikat írásos művekben örökössé át az utókorra, hogy azok ne menjenek veszendőbe, hanem korról korra, fokozatosan hosszú időre megmaradjanak, miközben gyarapodik az, ami a könyvekben van, s elérjék a tudás legnagyobb pontosságát”¹⁰. Ezzel pedig a kezdetektől fogva „végtelen hasznokat hajtottak valamennyi embernek, mindörökre (...) ugyanis (...) az írók nemcsak saját szellemüket, elméjüket, de mindenkiét éleltik mikor könyveikben tanaikat okulásul előkészítik és szétosztják”¹¹, mivel ezekkel a tanokkal „használták az embereknek életük kibontakoztatásában”¹².

A bolyongást egy belső változás is kíséri. Hiszen „akinek elméjét áthatják az irodalom gyönyörűségei, képtelenek arra, hogy keblükben ne legyenek

felszentelve”¹³. Így szánta meg az összes olymposi isten a sokattűrt Odüsszeuszt (az egy Poszeidón kivételével). Így lett pártfogója Pallas Athéné, aki maga a sugárzó értelem, az első ház építője, a tudományok és művészetek istennője. Így segítője Hermész, a furfang istene, a varázslat legfőbb mestere: a leleményes Odüsszeuszról isteni hős lett.

Természetesen „a természet gondoskodása az ilyen tehetségeket nem egész nemzeteknek, hanem csupán kevés férfinak ajándékozta”¹⁴. S nem feltétlenül jár együtt külső és belső harmóniával. Mert bár „a jóképű Deinokratész, akit derék testalkata ajánlott (...) nagy tekintélyre emelkedett”¹⁵, Vitruviusnak (ahogy ő mondja) „a természet nem adott ilyen termetet, arcomat eltorzította a kor, erőmet kivette a betegség. És mivel ezeket az oltalmazóimat elvesztettem, abban reménykedem, hogy a tudomány segítségével könyveim ajánlanak majd.”¹⁶ A könyvek kárpótolják ő(ke)t mindenért, s indokolják a nekik kijáró tiszteletet és dicsőséget. Amit persze sokszor meg se kapnak, mert „a művészet iránti tudatlanságból az erények homályban maradnak”¹⁷, s így „inkább a tudatlanok, mint a tanultak győzedelmeskednek”¹⁸. Holott „nekik nemcsak pálmaágakat és koszorúkat kellene adni, hanem még diadalmeneteket is kellene nekik rendelni, s méltóaknak ítélni őket arra, hogy az istenek között felajánlott széket adjanak nekik”¹⁹.

A tudományok, a művészetek, a varázslás: feljáratok a Nagy Épület felsőbb szintjeire, kijáratok a tér és idő korlátai közül. Művelésük (a nagy) utazás tévelygés a teremtés állandóságában.

KULCS:

Épületek homokos, vizes síkra nem épülnek.

És az sem épít, aki ezen áll.

Kérem nem lehet már magát komolyan venni!

Én a tengerrel vagyok.

Jegyzetek

1. Vitruvius: Tíz könyv az építészetéről, Bp. 1988. 34. p.
2. Vitruvius, Im. 216-17 .p.
3. Vitruvius, Im. 212. p.
4. Vitruvius, Im. 216. p.
5. Vitruvius, Im. 165. p.
6. Vitruvius, Im. 165. p.
7. Vitruvius, Im. 216. p.
8. Vitruvius, Im. 34. p.
9. Vitruvius, Im. 31. p.
10. Vitruvius, Im. 119. p.
11. Vitruvius, Im. 212. p.
12. Vitruvius, Im. 212. p.
13. Vitruvius, Im. 216. p.
14. Vitruvius, Im. 35. p.
15. Vitruvius, Im. 51. p.
16. Vitruvius, Im. 51. p.
17. Vitruvius, Im. 70. p.
18. Vitruvius, Im. 70. p.
19. Vitruvius, Im. 212. p.

Benda Balázs

Itt ülök a gép fölött és mellett, és mindezt neked szánom. Hosszú-hosszú éjszaka ez most itt, de tudok vele mit kezdeni. Jó, ahogy a betűk ott maradnak, ahova leteszem őket és jó kézbe fogni a papírt és érezni, hogy friss a festék és tiszta az egész levél, tiszta és takaros, legalábbis ilyennek szánom, hogy legyen sok és színes, olyan, ami erre is tart, arra is tart, nevéssél is rajta talán, ne légy szomorú, hogy hamar véget ér, mert nem ér véget, ha elfogy is alóla a papír és ha nem is tudom a borítékba gyömöszölni.

Most majd elkezdődik,
becsukódik az egyik
és kinyílik egy másik
és elindulunk, ahogy mások és máshol, a nyitott ablakon át,
egy falevélen, egy papírrepülőn,
vagy egy dongó hátán, ahogy már mások is
elindultak és elindulnak az ablakpárkányról a sötétbe, ami
fénylik, és most szállnak az utcák és a házak felett és lenéznek
a szobrokra és a hidakra, az alvó szökőkutakra, köröznak
a város felett, ezen az éjszakán,
amikor könnyű minden
és sokáig tart
és messzire visz.

Persze eljön majd valaki, aki elhív és elvisz, egy nagy szürke madár -- vagy csak mi vagyunk kicsik -- egy sas vagy öreg varjú, kevésbeszedű, a tolla fehérnek látszik, nagy és lassú szárnycsapásokkal, vagy Péter Pán, aki szétszórja csillagporát és már te magad röpülsz, előtted zöld sapkáján a sárga tollat meglebbenti a szél, vagy egy felszerszámozott lepke, egy alacsony emberke ül rajta csíkos ruhában, kezében kantár, mindig vigyorog és be nem áll a szája, talán egy hajó úszik oda a levegőben, egy törpe, hosszú ezüst szakállal a kapitánya, Isten tudja, hogyan keveredett kedves bányái mélyéből egy vitorláshajóra; a legénység egy Wilmos nevű kövér macska, aki a kötélzetten hintázik és mindig a halakon jár az esze, de a kormányt biztonsággal kezeli; lesz, aki húzódozik, menne, de hátha baj lesz belőle, észreveszik hogy üres az

ágyunk, de ő menne leginkább, csak a másik bátorsága, aki rögvest indulna, teszi félénkké kicsit. De máris mindenki fönt van és

a madár ellöki magát az ablaktól
és a lepke buk fencezik egyet és már ott látod, távol, a hajó
megfordul és a vitorlái már dagadnak, az ablakpárkányon pedig,
hogy csodálkozzanak, akik itt maradnak, akik nem értik
hová lettek a gyerekek, miért üres az ágyuk, akik, mikor
kihajolnak az ablakon, az ujjukra ragad valami sárgás és aranyszínű por
az ablakpárkányon ott marad egy kevés csillagpor Péter Pán zsebéből.

És a szél, ez a mostani nagyon kedves szél körbejárja, körbeugrálja a madarat és a hajót és a többi, beszél vele, az válaszol neki, te ugyan még nem érted és még más sem, de már sejteni, hogy miről folyik a szó, és mosolyogsz, a hajó korlátjának dőlve vagy a varjú tollába kapaszkodva, lenézel és egészen közelről látod az utcai lámpákat, a kandalábereket, sárgafehér fényükben egymás kezét fogva táncolni a molylepkéket, fiúkat és lányokat, most lejjebb ereszkedik a hajó, egészen melléjük, kiszólsz nekik és visszaintegetnek, egy darabig elkísérnek és a szárnyaikról lepergő hímor elborítja a hajót, barna és ezüst színű hó, rászáll a hajadra, és ha kitartod a tenyeredet, megtelik vele. Aztán lassacskán elmaradnak vagyis inkább te hagyod el őket, visszamennek a lámpafényhez, báloznak tovább és hosszú nyelveikkel simogatják egymás arcát, és tudod, egyszer el kell jönnöd hozzájuk is, átmulatni és áttáncolni az éjszakát, hosszú nyelvvel a másik lepkét megérinteni, nyelveiteknek összekapaszkodni, súlyotok nélkül mozogni, a sárga fénybe beleharapni, reggelre csöndben meghalni estére talán föltámadni kibontott hajjal újra táncolni, itt vagy máshol,

ez az éjszaka nem múlik el
nem lesz benne igazán nappal

Úszni tovább, a távolságok nem azok mint az előző világban, az ablakokon belül, nincs lenn, nincs a mélyben, nincs ennek a félelme, a zuhanásé, csak a levegő ölelései és barátsága és kedvessége, már nem fontosak az irányok, tudod hogy merre mész, anélkül, hogy tudnád, a karodat kinyújtod, megfogod a szél kezét és húzod magad után, evezel, mintha így gyorsabban menne a hajó.

Felhők most,
az éjszaka felhői
nyitott kézzel belenyúlsz
és az ujjaid között átbújnak a párák,
már tudod, milyen a hálnak a tengerekben
tudod milyen elmerülni a tejben, jó mélyen, a föld alatt,
hogyan ne sértse fel a bőröd a kút fala.

Ott hever, lebeg talán vagy valamin áll, sziget, kis sziget, körülötte a tenger
belefolyik és éggé válik, a parton hajók, a semmiben úsznak, mint a tied, aztán a
vízen tovább, kikötnek végül, fölcsúszik orruk a homokra. Kihajolsz és tovább is,
már magad repülsz, karod kitérve, hálóinged lebeg és utolérni próbál, teszel egy kört,
még egyet, egészen közel vagy már és belenéz a csigák szájába, mit ettek vajon
reggelire, a víz visszaveri és hallod ahogyan lélegzel. A tested megcsavarodik és a
talpad elmerül a homokban.

Jó meleg
ez most,
a fönti vagy lenti, de
hisz ilyen nincs, hűvös után magához húz, lekuporodsz
mintha aludnál.
Fejed a térdeden, a hajad a homokba ér,
a párnáidra gondolsz, azok voltak a felhők és az a homok,
egy tenyér
a szemed most olyan, mint semmi itt.
Mert ott túl sötét, itt túl világos minden
hogyan megtalálja azt a szint
és a kezébe vegye.

Csíkokat húz a hajad a homokban és a rákok, egészen apró rákok mennek benne
utánad és utolérnek és beleszagolnak és jó, meleg szagokat éreznek, elrejtőznek benn
és elalszanak.

Most valahonnan
még az ablakok mögül talán
megérkezik és letérdel melléd,
megsimogat és a hajadban a keze eltéved,
odateszi az arcát melléd,
nem bánt és nem jó és nem rossz ő itt most
nincs itt helye. és magával visz
Ez az éjszaka, ez a sok éjszakás éjszaka még

Elvisz és elmész onnan, ahol a helyed van és
oda ahol a helyed van
ezt most így gondolja. pedig ő is idetartozik
talán épp a lepkén ül.
Őt is visszaviszik.

De legközelebb újra jönnek értünk. Csak nyitva kell kicsit hagynod az
ablakot, hogy meghalld amikor a karmok koppannak az ablakpárkányon vagy
egy hajó feneke megcsikordul a bádagon
és hátha együtt halljuk meg
és nem lesz aki visszahozzon mert ott leszünk mindketten,
vagy elmész
és olyan halkán, hogy nem hallani meg, soha, se régen, se azután
és nyomtalan, végül hazaérsz.

délután almanach

délutánunk kettes-hármas száma

- a *képtelenség* képei
- képmetszők
- felesleges valóság
- szövegek
- képek

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30—34.